Ευτοπία 2

για την άμεση και την οικονομική δημοκρατία
για τον ελευθεριακό-συνομοσπονδιακό κοινοτισμό

ΤΕΥΧΟΣ 2ο ΙΟΥΛΙΟΣ 1999

Το βασικό ερώτημα που βαραίνει είναι αν υπάρχουν και με ποιον τρόπο να τεθούν προοπτικές της ισότιμης δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών για όλα τα κοινά ζητήματα. Διαλλεκτικά και προσεγγίζοντας τις σύγχρονες συνθήκες ζωής μέσα στην εξέλιξη και την παράδοση, το παραπάνω ερώτημα εγείρει την έρευνα στην πράξη. Δίκτυα από πρωτοβουλίες πολιτών από τα κέντρα και τα χωριά μπορούν να αναδείξουν της διατοπικές προτεραιότητες και να συμβάλλουν το ελάχιστο σε μια επίλυση προβλημάτων μέσα από την κοινοτικοποίηση της πολιτικής. Με συνελεύσεις διαμερισμάτων (γειτονίες) για τις πόλεις και για τα χωριά ανάλογα. Δυνητικά λοιπόν πρωτοβουλίες, ομάδες διαφορετικές κι από κάθε τόπο μπορούν έχοντας μια οριζόντια σύνδεση (κάτι το οποίο επιτρέπει την αυτοτέλειά τους αλλά και την οργανική τους σχέση με την κοινωνία) να πραγματοποιούν μια πορεία καταρχήν τεκμηρίωσης των δυνατοτήτων μιας κοινότητας να αυτοδιευθύνεται και παράλληλα να μην αυτοεγκαλείται - να συνεργάζεται. Εμπειρίες από αλλού θα μπορούσαν να είναι χρήσιμες και στο μέτρο που αυτές στηρίζουν εγχειρήματα πολιτιστικά, πολιτικά, οικονομικά στο πνεύμα του κοινοτισμού. Μια δραστηριότητα από ομάδες που προσεγγίζουν την πολιτική σαν "πρόσωπο με πρόσωπο" και την γεωγραφία "εκεί που φτάνει το μάτι". Οικονομικές πρωτοβουλίες με στόχο ποιοτικά και προσιτά αγαθά, με απασχόληση ανθρώπων χωρίς αφεντικά, κέντρα πολιτισμού χωρίς την συνήθη προστασία των "χορηγών" που διαφημίζονται , ομάδες ιστορικών μελετών, κινηματογραφικές ή άλλες λέσχες, θεατρικά εργαστήρια, προσπάθειες αλληλομόρφωσης μπορούν να πάρουν σάρκα και οστά σε ένα σχεδιοστάσιο πολιτών. Ένα τοπικό δημιουργικό κίνημα που θα τοποθετεί στο επίκεντρό του τους ανθρώπους και κυρίως αυτούς οι οποίοι απειλούνται στο σήμερα είτε από οικονομική είτε από πολιτική άποψη μπορεί σιγά-σιγά να ηθικοποιεί την οικονομία η οποία είναι ένα μέσο νομιμοποιούμενης εκμετάλλευσης και να ανατρέπει την πολιτική που μέχρι τις ημέρες μας ταυτίζεται με μια τεχνική ελέγχου του πληθυσμού. Η συνεργατική αυτή προοπτική που μιλά για το "εδώ και τώρα" στέλνει στο πέραν την ουτοπία του ανωτέρου μέλλοντος και την πολιτική που μιλά διαρκώς για ένα προετοιμασμένο εξιδανικευμένο αύριο. Η εμπιστοσύνη, το ξέρουν καλά οι άνθρωποι που πάλεψαν στο παρελθόν για την αλλαγή της κοινωνίας, έχει να κάνει με μια αίσθηση δημοκρατίας και παιδείας, από την κοινότητα για την κοινότητα κι όχι με την εναπόθεση της κοινωνικής ευθύνης στους "ικανότερους" στα "μυαλά" ή στους "επιδέ-

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ξιους" οι οποίοι εναποθέτουν στο μέλλον το ίδιο το παρόν. Κανένα πεδίο ενεργοποίησης στη σφαίρα του κοινωνικού δρώντος δεν μπορεί να αποκλειστεί και το οποίο συνεπικουρεί στη μόρφωση, στη δημιουργικότητα αλλά και στις συνθήκες επιβίωσης. Το απώτερο παρόν δεν αλλάζει από δημοκρατικά "τέρατα" ή από όμορφους ανθρώπους, ηθικούς, αγγελικά πλασμένους, όπως θα έλεγε και ο ποιητής. Οι ίδιοι οι άνθρωποι, εμείς, ο καθένας που επισκιάζει τη ζωή του με τα "προσωπικά" που είναι κοινωνικά, και με τα "ατομικά" που είναι συλλογικά στην πραγματικότητα, μπορούσε τόσο σε ατομικό όσο και διάχυτα στο κοινωνικό να βελτιωνόμαστε, βελτιώνοντας, σ' αυτήν την αληθινά παιδευτική προσπάθεια. Πρέπει να ερευνήσουμε όλα τα "προσωπικά" ή "ατομικά" ζητήματα που καθηλώνουν και δεσμεύουν κοινωνικά το άτομο και ατομικά την κοινότητα. Διαμάχες για τα κληρονομικά, οικονομικοί ανταγωνισμοί, προσωπικές έχθρες, παραδοσιακές αψιμαχίες οικογενειών, πατριαρχικά κατάλοιπα με κύρια θύματα τα παιδιά, τη νεολαία και τις γυναίκες, το ρουσφέτι, η ρουφιανιά, η ζήλια, η έλλειψη κατανόησης, ο ατομισμός, τα ρατσιστικά φαινόμενα, ο τοπικισμός, συνθέτουν ένα φαινομενικά απόλυτο σκηνικό που δεν διεισδύει στο εσωτερικό του καμιά ρωγμή. Η άλλη όψη της πραγματικότητας όμως λέει πως οι άνθρωποι αυτού του τόπου κάτω από αντίξοες συνθήκες και με ένα σκληρό αλλά κοινοτικό πνεύμα κατάφεραν να αντέξουν στους αιώνες. Η αλληλοβοήθεια, η αλληλεγγύη, τα κοινής εργασίας έργα για το σύνολο, η φιλοξενία, οι μη χρηματικές ανταλλαγές, το δώρο, ήταν προτάγματα ή τουλάχιστον μικρές πραγματικότητες ακόμα μέχρι και σήμερα. Το γεγονός ότι συνοδεύτηκαν από μια αίσθηση και πράξη θρησκευτικής καθήλωσης και βαθμιαίας παραχώρησης της πολιτικής ιδιότητας δε σημαίνει πως πρέπει να αποκλείσουμε τη δυνατότητα της δημοκρατικής λήψης των αποφάσεων από την κοινότητα και για την κοινότητα. Η συνέλευση διαμερισμάτων στα κέντρα και στα χωριά παραμένει όχι η εξιδανικευμένη λύση αλλά μια προσιτή και χειροπιαστή "ουτοπία". Μέσα σ' αυτήν ο καθένας και όλοι τείνουν να αποκτούν υπεύθυνη θέση απέναντι στον καθέναν και σε όλους με μια οριζόντια σχέση.

Ερωτήματα όπως:

- Συμφωνούν όλοι οι πολίτες με την τουριστική ανάπτυξη του Πόρου; Γνωρίζουν οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής τι κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές επιπτώσεις έχει; Ποιους ευνοεί; Ποιους εξοστρακίζει; Πώς μπορούμε να συμβάλλουμε στην επιβίωση των αγροτών και να εναντιωθούμε στα χρέη τους; Πώς μπορούν να αντικατασταθούν οι ανθοκαλλιέργειες από χρήσιμες κηπευτικές χωρίς να πεινάσουν οι παραγωγοί; Μπορούμε να έχουμε προσιτή τοπική αγορά; Αγορά με μη χρηματικές σχέσεις;

Μπορούμε να αναλάβουμε ως κοινότητα με κυρίαρχο όργανο τη γενική συνέλευση τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών;

Πώς μπορούμε να προστατέψουμε τους μετανάστες εργάτες από τις άθλιες συνθήκες εργασίας; Οι μετανάστες είναι ισότιμοι πολίτες;

Πώς μπορούν οι κοινότητές μας να οργανωθούν οικονομικά χωρίς κερδισμένους και χαμένους έτσι ώστε να υπάρξουν βιώσιμα μέσα για την επιβίωση, τη δημιουργία και την απασχόληση βάζοντας φραγμούς στα σχέδια του κεφαλαίου, μικρού και μεγάλου, ντόπιου και εισαγόμενου. Τι σημαίνει κοινοτική οικονομία ενάντια στο κράτος και το κεφάλαιο;

Μπορούμε να φτιάξουμε ένα αυτοδιαχειριζόμενο σχολείο που θα μεγαλώνουν τα παιδιά σε ένα ελεύθερο μορφωτικό περιβάλλον;

Μπορούμε να εμποδίσουμε τις καπιταλιστικές επιδρομές στη φύση προσεγγίζοντάς την με τρόπο ήπιο;

Μπορούμε να έχουμε κοινοτικούς κήπους για τα αγαθά μας ;

Οι ερωτήσεις δεν τελειώνουν κι ούτε μπορούν να χωρέσουν στον περιορισμένο χαρακτήρα του δελτίου. Η αμεσοδημοκρατική δυναμική μέσα στην κοινότητα ξεπερνάει κατά πολύ τα άτομα, τις επιδιώξεις τους και τη μικρή τους εμβέλεια προβάλλοντας θετικές προοπτικές στην ήδη πραγματικότητα. Γεγονός είναι πως αυτά κι άλλα ερωτήματα σκοντάφτουν στους "άλλους". Μέχρι να ανακαλύψουμε ο "καθένας" πως "οι άλλοι" αυτοί είμαστε εμείς.

Από το περιοδικό
"γη και ελευθερία"
τ.3 Τροιζηνία Μάιος 1998

Ευτοπία

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ταχυδρομική διεύθυνση:
Περιοδικό Ευτοπία
Τ.Θ. 72086
Τ.Κ. 16310
Ηλιούπολη
Αττική

Ηλεκτρονική Διεύθυνση:
http:www.
Geocities.com/~lib_community

Το περιοδικό ευτοπία θα εκδίδεται σταθερά κάθε τέσσερις μήνες. Όσοι από τους αναγνώστες επιθυμούν να γίνουν συνδρομητές, μπορούν να μας στέλνουν ταχυδρομικά, για ένα χρόνο συνδρομής (3 τευχη) 1000 δρχ στην παραπάνω διεύθυνση.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ:

Το δίκοπο μαχαίρι των τοπικών κοινωνιών

Οι τουρίστες **(1)** ανέκαθεν αποτελούσαν τους συνεκτικούς δεσμούς των κοινοτήτων με τον έξω κόσμο, καθώς και τους πολιτισμικούς εκπροσώπους για την επικοινωνία. Ωστόσο, ο μαζικός χαρακτήρας που δόθηκε τόσο στην έννοια του τουρισμού όσο και της κοινότητας, αλλοίωσε τη σημασία τους έτσι ώστε να εννοούμε - πολλές φορές- τον μαλάκα **(2)** λέγοντας τουρίστας και τον ευρωπαίο κάνοντας αναφορά στον όρο κοινότητα. Μια ματιά στην εξελικτική πορεία του τουρισμού μπορεί να δώσει φως στους παράγοντες οι οποίοι αλλάζουν τη σημασία στις λέξεις (π.χ. αναζήτηση, ταξίδι, εμπειρία, αναψυχή) που μπορούν να εκφράσουν τα όνειρά μας.

Είναι γνωστό ότι οι πρώτοι τουρίστες ήταν έμποροι (το κίνητρο τότε δεν ήταν καθαρά οικονομικό) και επιστήμονες. Ο συνδυασμός αυτός εκκολάπτει την επιστημονική εμπορευματοποίηση του τουρισμού, καθώς δημιουργείται και αναπτύσσεται ένα νέο γνωσιολογικό πεδίο που περιέχει έρευνα, μεθοδολογία, ανάλυση προτύπων συμπεριφορών, αναγκών και κινήτρων, έργα υποδομής (ξενώνες στην αρχή, τουριστικές πόλεις κατόπιν) και ρόλους όπως αυτός του ξεναγού, ο οποίος παραμυθιάζει τους τουρίστες με σκοπό την οικονομική εκμετάλλευση των τελευταίων. Βέβαια, από την αρχαιότητα υπήρχε η διάκριση ανάμεσα στο μαζικό τουρίστα και τον μεμονωμένο ταξιδιώτη όπως ο Παυσανίας, ο οποίος σχολιάζει ότι οι ξεναγοί του Άργους ψεύδονται λέγοντας πως η πόλη τους κατέχει το άγαλμα της Αθηνάς που αποτελούσε λάφυρο από την Τροία, ή τον Ηρόδοτο ο οποίος αναφέρει για ιπτάμενα φίδια και για ινδικά μυρμήγκια που είναι μεγαλύτερα από αλεπούδες και βγάζουν από τη γη χρυσάφι. (3)

Μετά λοιπόν τη Ρωμαϊκή εποχή τα ταξίδια αναψυχής δημιουργούν ένα καταναλωτικό αγαθό με συγκεκριμένα και διακριτά χαρακτηριστικά. Φτάνοντας

στις αρχές του 19ου αιώνα όπου η καταναλωτική επίδειξη αντανακλά την κοινωνική άνοδο, την υγεία και την ψυχαγωγία, ο τόυρισμός γίνεται δέσμιος των τριών αυτών παραμέτρων έτσι ώστε οι περιοχές με ιαματικές πηγές ή παραθαλάσσια θέρετρα να αποτελέσουν τις πρώτες ανοιχτές αγορές του τουριστικού, πια, προϊόντος. Μεταπολεμικά απ' τη μια η σύγχρονη οικολογική κρίση εντείνει την ψυχολογία φυγής από τον αστικό χώρο, ενώ από την άλλη ο μαζικός πολιτισμός προβάλλει τον τουρισμό ως μια ανάγκη για τον άνθρωπο της μεγαλούπολης που ασφυκτιά από τους έντονους ρυθμούς και την εργασιακή μιζέρια.

Επιπρόσθετα, το κράτος αντιλαμβάνεται τον τουρισμό ως παρακλάδι της οικονομίας διαμορφώνοντας και αναδιαμορφώνοντας στρατηγικές για τον έλεγχο και την αναπαραγωγή του τουρίστα ως καταναλωτή ψευδαισθήσεων. Η κρατική αυτή στάση ωθήθηκε αφενός από τον ποσοτικό συσχετισμό μεταξύ ελεύθερου και εργάσιμου χρόνου που καθιέρωσε η βιομηχανική κοινωνία και αφετέρου από το χρησιμοθηρικό πνεύμα που καλλιεργήθηκε στην εργατική τάξη που αντιμετώπιζε την ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Τόσο λοιπόν το κυνήγι της ασφαλούς ζωής μέσα στο σύστημα όσο και η απειρία του ανθρώπου απέναντι στην ελευθερία θα δημιουργήσουν παράλληλα με τη διεκδίκηση της εργατικής άδειας ένα κλίμα αγχώδους φυγής. Παράλληλα η χειραγώγηση του κράτους, το οποίο έχοντας την απαραίτητη εισπραχτική πρακτική και νομιμοποιώντας την επενδυτική δραστηριότητα του κεφαλαίου, κατευθύνει τον ελεύθερο χρόνο να αποκτά όχι μόνο διαφορετική αλλά και αντίθετη σημασία από τη στιγμή που στενεύει το περιθώριο για δημιουργική φαντασία. Τα άτομα οδηγούνται από τον μαζικό τουρισμό (λόγω της απλουστευτικής - φασιστικής λογικής του μαζικού) στην αναζήτηση όχι των αυθεντικών εμπειριών στην ιδιόμορφη και δυσδιάκριτη πλευρά κάθε τόπου, αλλά στην αναζήτηση ψευδογεγονότων σκηνοθετημένων από τους μάνατζερ της αναψυχής και τους μίσθαρνους των "rooms to let". Τα τυποποιημένα σουβενίρ, τα μασκαρέματα των εκάστοτε τσολιάδων και οι προτροπές του οργανισμού τουρισμού να χαμογελάμε άνευ λόγου και αιτίας, αντανακλούν την πλαστή εικόνα της πραγματικής δουλικής μας υποκρισίας. Τα σύμβολα τοπικής παράδοσης σκηνοθετούνται, οι αυθεντικές εμπειρίες παραγκωνίζονται, ενώ ο κόσμος των ψευδαισθήσεων ετοιμάζεται να παραδώσει το εμπειρικό ταξίδι στην ηλεκτρονική αναπαράσταση της ζωής μέσω Η/Υ.

Εμβαθύνοντας τη διερεύνηση σ' αυτή την πορεία του τουρισμού, διαπιστώνουμε πως αναδύονται φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας στις τουριστικές περιοχές, καθώς η συνάντηση του ντόπιου με τον τουρίστα χαρακτηρίζεται από μια σχέση αντίθεσης με αντικείμενο

την εμπορική συναλλαγή. Η τελευταία στηρίζεται σε μια υποδομή με στόχο την εξυπηρέτηση του ξένου και σκοπό την επιδίωξη του μέγιστου προσωπικού κέρδους. Ο τουρίστας συνεχώς καταναλώνει δίνοντας την εσφαλμένη εικόνα ότι εκπροσωπεί τον κόσμο των πλουσίων. Από την άλλη ο προσωρινός χαρακτήρας του ταξιδιού, το πλαίσιο γνωριμίας που επηρεάζεται από την εμπορική συναλλαγή, η κλίμακα δουλικότητας του ντόπιου που δημιουργείται και εξαρτάται από τους ρυθμούς τουριστικής ανάπτυξης. Όλα αυτά παράγουν επιφανειακές σχέσεις στους δυο ξένους μεταξύ τους, οι οποίες τροφοδοτούνται από την καχυποψία και τη δυσπιστία.

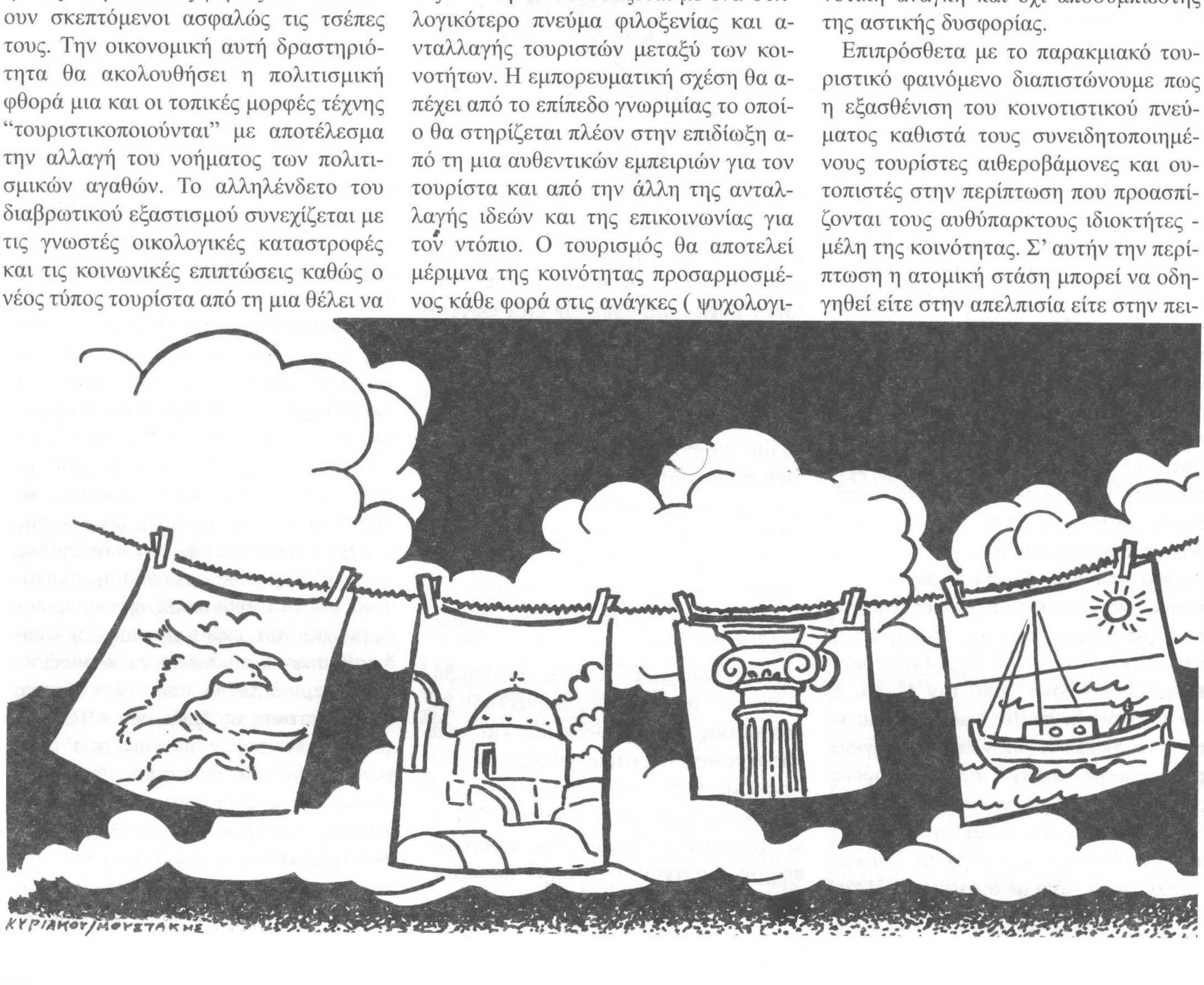
Επιπλέον, είναι γνωστό ότι ολόκληρη η κοινοτική ζωή και όχι μόνο πλήττεται από την υπερβολική χρήση των πόρων και τις συνέπειες της ξαφνικής ζήτησης, αλλά και το κύριο μέρος του τοπικού οικονομικού οφέλους απομυζείται από τα τουριστικά γραφεία που διαμεσολαβούν ή τους τουριστικούς φορείς που επενδύουν σκεπτόμενοι ασφαλώς τις τσέπες τους. Την οικονομική αυτή δραστηριότητα θα ακολουθήσει η πολιτισμική φθορά μια και οι τοπικές μορφές τέχνης "τουριστικοποιούνται" με αποτέλεσμα την αλλαγή του νοήματος των πολιτισμικών αγαθών. Το αλληλένδετο του διαβρωτικού εξαστισμού συνεχίζεται με τις γνωστές οικολογικές καταστροφές και τις κοινωνικές επιπτώσεις καθώς ο νέος τύπος τουρίστα από τη μια θέλει να κουβαλάει τις ανέσεις - εξαρτήσεις του ακόμα και στα πιο τροπικά μέρη, ενώ από την άλλη ο ρόλος του μορφοποιείται σε καταπιεστή κάθε φορά που επιδιώκει την αποκατάσταση της ελευθερίας που του λείπει από την "κανονική" του ζωή.

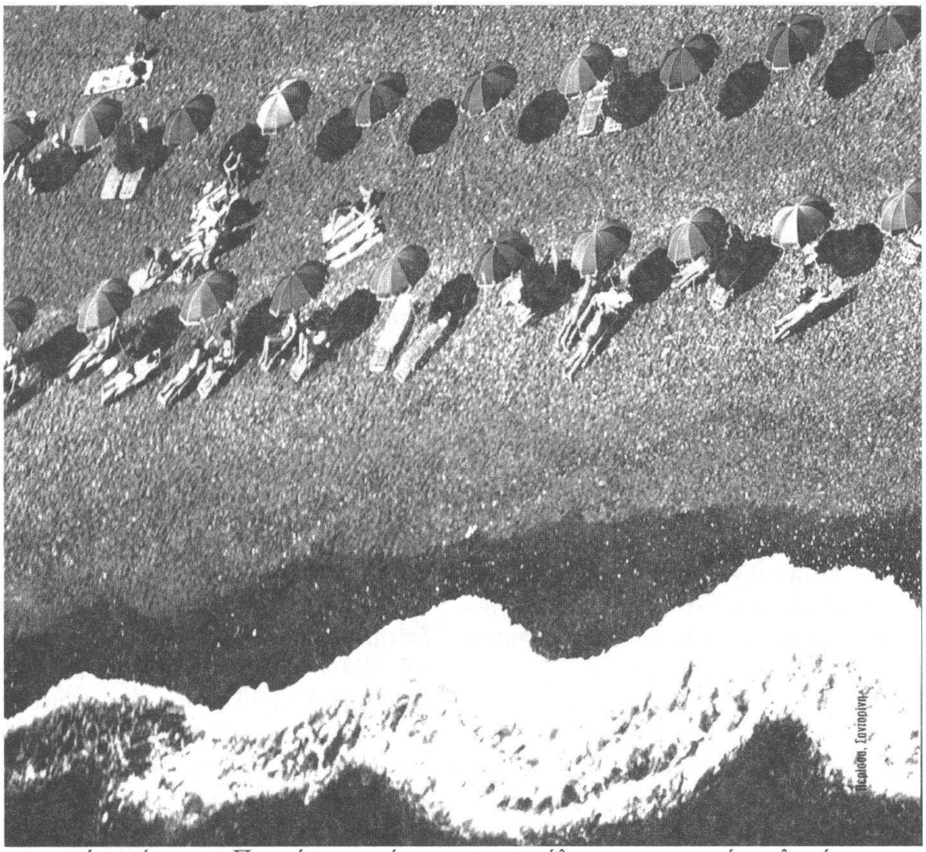
Είναι σαφές λοιπόν, ότι όσο το περιεχόμενο του τουρισμού αφορά μια επενδυτική και μια παθητική στάση αντίστοιχα, τότε το σύγχρονο καταστροφικό πλαίσιο θα αποτελεί κοινό τόπο για τις εκατέρωθεν ερμηνείες. Η αισιοδοξία αυτού του συμπεράσματος βρίσκεται στη διαπίστωση πως η αειφορία του τουρισμού συνεπάγεται τη βιωσιμότητα της κοινότητας και αντίστροφα. Αρκεί κάθε κοινότητα να μην αντικαθιστά το καταστροφικό περιβάλλον των πόλεων αλλά να είναι ζωντανή διατηρώντας μια ευέλικτη παραγωγή στην οποία θα μπορεί να συμμετέχει ο τουρίστας, δίνοντας το χρονικό περιθώριο σε ορισμένους ντόπιους για αποσκίρτηση και διατήρηση του τουριστικού φαινομένου. Η ευελιξία αυτή θα συνδυάζεται με ένα συλλογικότερο πνεύμα φιλοξενίας και ανταλλαγής τουριστών μεταξύ των κοινοτήτων. Η εμπορευματική σχέση θα απέχει από το επίπεδο γνωριμίας το οποίο θα στηρίζεται πλέον στην επιδίωξη από τη μια αυθεντικών εμπειριών για τον τουρίστα και από την άλλη της ανταλλαγής ιδεών και της επικοινωνίας για τον ντόπιο. Ο τουρισμός θα αποτελεί μέριμνα της κοινότητας προσαρμοσμένος κάθε φορά στις ανάγκες (ψυχολογικές, κοινωνικές, πολιτισμικές κτλ.) της κοινοτικής ζωής και όχι δέσμιος της οικονομικής λογικής των κεφαλαιοκρατών μηδενιστών.

Ελπίζοντας σε μια ανάπτυξη τουρισμού και κοινοτισμού στα πλαίσια της οποίας διαλύεται το τυπικό σύμπαν των επιφανειακών και προσωρινών σχέσεων, στη σφαίρα μιας αμφίδρομης μετακίνησης τουριστών - κοινοτιστών, είναι φανερό ότι χρειάζεται μια νοοτροπία αντίστασης στους αδηφάγους επενδυτές και αλληλεγγύης στο φυσικό περιβάλλον που ψυχορραγεί ανά τόπους.

Όλα αυτά δεν αποτελούν τη λύση για το πρόβλημα του τουρισμού, είναι όμως σκέψεις που κατευθύνονται αντίθετα από τη λογική της "σκηνοθετημένης αυθεντικότητας", αντίθετα από αυτούς που ερεθίζονται προκαλώντας την εκδίκηση της φύσης κόντρα στο σκεπτικό του " ο πελάτης έχει πάντα δίκιο όπου κι αν βρίσκεται" και εναρμονισμένα με την αντίληψη ότι ο τουρισμός είναι κοινοτική ανάγκη και όχι αποσυμπιεστής της αστικής δυσφορίας.

Επιπρόσθετα με το παρακμιακό τουριστικό φαινόμενο διαπιστώνουμε πως η εξασθένιση του κοινοτιστικού πνεύματος καθιστά τους συνειδητοποιημένους τουρίστες αιθεροβάμονες και ουτοπιστές στην περίπτωση που προασπίζονται τους αυθύπαρκτους ιδιοκτήτες - μέλη της κοινότητας. Σ' αυτήν την περίπτωση η ατομική στάση μπορεί να οδηγηθεί είτε στην απελπισία είτε στην πει-

σματική αντίσταση. Πριν όμως από την υιοθέτηση της οποιασδήποτε στάσης σε σχέση με το ζήτημα του τουρισμού, μπορούμε να δούμε καθαρά ποιες απαιτήσεις δημιούργησαν το χάλι της Μυκόνου, ποιος είναι ο ρόλος μας όταν απαιτούμε "άμεση εξυπηρέτηση", ποιες είναι οι επιπτώσεις και η σημασία των "ανέσεών" μας και ποια είναι τα προσωπικά μας "σημάδια" που δεν θα αφομοιωθούν από τη φύση.

Αν έχουμε τέλος υπόψη μας πως όση ανακούφιση κι αν μας φέρνουν οι "διακοπές", η γενετήσια γάγγραινα του ελεύθερου χρόνου τροφοδοτείται από τη λογική της προσωρινής αποφυλάκισης (ένας καλοκαιρινός μήνας άδειας), ενώ η ίαση παραμονεύει κάπου κοντά στην υιοθέτηση των ταξιδιών ως τρόπου ζωής στα πλαίσια της προσωπικής - και όχι μόνο - αναζήτησης , εμπειρίας και γνώσης.

Σχόλιο για τον οικοτουρισμό

Ο κορεσμός που επήλθε λόγω του αδιεξόδου από ένα στείρο μοντέλο επισκέψεων ανάπαυσης και ψυχαγωγίας το μήνα των διακοπών -για όσους έχουν αυτό το δικαίωμα - και τις αργίες, ακολούθησε την αναδιάταξη και προσαρμογή πάνω στα δεδομένα πρότυπα της εμπορευματοποίησης ενός αγαθού. Της κατανάλωσης ως ες αεί κουλτούρας, της εκμετάλλευσης και του κέρδους ύστερα από την κρίση της δεδομένης τουριστικής βιομηχανίας και της επέκτασης του κράτους σε γεωγραφικά σημεία που δεν είχαν διανοηθεί να συμπεριλάβουν στους καταλόγους τους οι μαζορέτες του υπουργείου. Έτσι, το βουνό, το χωριό, ο αγρός, κυνηγημένα και στην κυριολεξία απωθημένα από τη συνείδηση των βιαίως αστικοποιημένων ανθρώπων, ξαναγυρνά σε μια νέα συσκευασία αποκόμισης εμπειριών και κυρίως από τον κόσμο ο οποίος προτιμά με έναν άλλο τρόπο να καταναλώσει το μερίδιο χρόνου που είναι χωρίς εργασία. Ένας προμελετημένης αλλά και εφαρμοσμένης στις χώρες της Ευρώπης δυνατότητας τουρισμός δίνει τη δυνατότητα της αναβίωσης αυτής.

Το παλιό ρεύμα τουριστών το '60, '70,'80 με ελάχιστες και μετρημένες αποσκευές σε όσο το δυνατόν μακριά από τις κοσμικές περιοχές, είτε στο βουνό είτε σε μακρινές παραλίες αποτελούσε τον εναλλακτικό τουρισμό απέναντι στη αδηφάγο διάθεση των μεσοαστικών, μικροαστικών αλλά και πολλές φορές λαϊκών στρωμάτων (με το γνωστό "κεραμίδι στο κεφάλι"). Οι μεταπολεμικές αυτές γενιές των νοικοκυραίων ήταν αυτές που έθρεψαν την ασυγκράτητη δυναμική του κεφαλαίου αλλά και των μικροϊδιοκτητών οι οποίοι άντλησαν από αυτή τα πρότυπα "ανάπτυξης" των τόπων τους.

Δεν υπάρχει χωριό ή κωμόπολη στην οποία να μην κυριαρχούσε η συζήτηση για την "ανάδειξη του τόπου" είτε σε συμβούλια φορέων, είτε σε δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια ανατροφοδοτούμενη από την τακτική αρθρογραφία των τοπικών εφημερίδων. Ένα σύμπλεγμα ασαφές ως προς το σχηματισμό του (βουλευτές, οικονομικοί παράγοντες, κοινοτάρχες, ετεροδημότες) αλλά σαφές ως προς τον οικονομικό επεκτατισμό για το "καλό του τόπου" έπαιξε και παίζει σημαντικό ρόλο στο σχεδιασμό ή στη λεγόμενη "ασύδοτη" ή "άναρχη" όπως θέλουν να ονομάζουν ανάπτυξη.

Ξαναγυρνώντας στα όρια της κρίσης του '80 αλλά και της ανόδου του περιβαλλοντικού - οικολογικού κινήματος αρχίζει πλέον να μπαίνει στην ελληνική κοινωνία το ζήτημα του οικοτουρισμού ως η νέα δοκιμασμένη συνταγή στην Ευρώπη. Ο αγροτοτουρισμός (ο οποίος απέτυχε παταγωδώς αφού βοήθησε τους μικροϊδιοκτήτες να προικίσουν τα παιδιά τους), προγράμματα διάσωσης του φυσικού πλούτου συνδυαζόμενα με διακοπές ή εκδρομές, η ενεργοποίηση διεθνών συνθηκών για την προστασία των οικοσυστημάτων, αρχαιολογικές δραστηριότητες, εκδρομές νέου τύπου (ορειβασία, διάβαση, bird - watching, κ.α.), χτίσιμο καταφυγίων και από την άλλη γενναίες οικονομικές επιχορηγήσεις, διευκολύνσεις σε κεφαλαιούχους, ανάδειξη τοπικών προϊόντων (βλ. φιέστα Αργολίδας κτλ.) είμαι τα λεγόμενα κίνητρα τα οποία εντάσσονται σε μια δυναμική μιας νέας ανάπτυξης

Γιώργος Τζανέτος

Παραπομπές:

1. Χρησιμοποιώ τον όρο "τουρίστας" για να δηλώσω τον επισκέπτη εκείνον ο οποίος ταξιδεύει με οποιοδήποτε κίνητρο πλην του οικονομικού κέρδους.

2. Τα χαρακτηριστικά του παθητικού καταναλωτή, του ανεπιθύμητου και του εκμεταλλευόμενου που έχει το ακαταλόγιστο στην όποια χαζή συμπεριφορά λόγω "διακοπών" φανερώνονται σχηματικά σε εκφράσεις όπως "αμερικανάκια" και ανέκδοτα του τύπου "αλβανός τουρίστας".

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ:
Το παράδειγμα της Οίας

Η Κοινοτίστικη παράδοση προωθεί την κοινότητα σαν λύση στο σημερινό κοινωνικό- οικονομικό τέλμα αλλά και σαν μοναδικό μέσο για το ξεπέρασμα της χωροταξικής έκφρασης της σημερινής κοινωνίας, την πόλη.

Η πόλη σαν αποτέλεσμα των αλλοτριωμένων αναγκών αλλά και σαν προαπαιτούμενη δομή για την οικονομική ανάπτυξη έχει σαν κύρια χωροταξικά χαρακτηριστικά τον κατακερματισμένο λειτουργικά χώρο, την έλλειψη ανθρώπινης κλίμακας και την διαμεσολάβηση στην παραγωγή του.

Τα αποτελέσματα είναι απομόνωση και έλλειψη επικοινωνίας, σπατάλη του χρόνου στην κυκλοφορία και εργασία, που με την σειρά τους δημιουργούν καταναλωτισμο, περαιτέρω αλλοτρίωση των αναγκών και σχέσεων κοκ.

Ο Ελευθεριακος Κοινοτισμός στοχεύει στην υλοποίηση μιας ανοιχτής κοινωνίας οικονομικά και πολιτισμικά: (πολιτιστικές ανταλλαγές, πλουραλισμός, ανταλλαγές προϊόντων, ομοσπονδίες κλπ)

Όλες οι επιμέρους λειτουργίες μιας κοινότητας (κοινωνικές, παραγωγικές, πολιτιστικές) θα πρέπει να λαμβάνουν χώρα σε ένα ενιαίο χωροχρονικα περιβάλλον το οποίο ταυτόχρονα θα αναδεικνύει και τις μεταξύ τους σχέσεις-συνδέσεις.

Η κοινότητα σαν σύνολο θα πρέπει να ξεπερνά το απλό άθροισμα των μερών της συμπεριλαμβάνοντας και το πλέγμα των ανθρώπινων σχέσεων και αλληλεπιδράσεων, σε αντίθεση με τις σημερινές πόλεις, όπου αποτελούν μια συνάθροιση απομονωμένων ατόμων σε ένα κατακερματισμένο λειτουργικά χώρο.

Το ζητούμενο λοιπόν είναι μια ενιαία χωροταξική αντιμετώπιση των αναγκών των ανθρώπων η οποία θα επιτρέψει το πέρασμα σε μια ανώτερη ποιότητα ζωής μέσα από την ολοκλήρωση του ατόμου σαν λειτουργικό μέρος μιας κοινότητας.

Δυστυχώς παραδείγματα ενιαίου χώρου δεν υπάρχουν πολλά. Αντίθετα όμως παραδείγματα κατακερματισμένου χώρου υπάρχουν και πάλι δυστυχώς άφθονα.

Μέσα από αυτά τα παραδείγματα μπορούμε να εντοπίσουμε πια είναι τα βασικά σημεία τα οποία δημιουργούν αυτόν

Η αναζήτηση μιας κοινοτικής αρχιτεκτονικής βασισμένη στις Αρχές του Ελευθεριακου κοινοτισμού εκκινώντας από την μελέτη των ήδη υπαρχόντων παραδοσιακών σχημάτων

τον κατακερματισμό και την αποξένωση έτσι ώστε να μπορέσουμε να βάλουμε ένα αρχικό στόχο για το πως θα μπορεί να είναι ένας ενιαίος χώρος με οδηγό το συμπέρασμα ότι δεν είναι κατακερματισμένος. Συνοπτικά μπορούμε σε εννοιολογικό επίπεδο να διακρίνουμε τις εξής αντιθέσεις που οδηγούν στον κατακερματισμένο χώρο με βάση τις λειτουργίες , τις δραστηριότητες κλπ.

Κατοικία - Εργασία
Κατοικία - Ψυχαγωγία
Κατοικία - Εκπαίδευση
Εργασία -Ψυχαγωγία
Εργασία - Εκπαίδευση κλπ
Σπίτι - Γειτονία
Γειτονία - Πόλη
Πόλη - Ύπαιθρος
Ιδιωτικό - Δημόσιο
Ατομικό - Συλλογικό
Στάση - Κίνηση
Εσωτερικό - Εξωτερικό

Η αναζήτηση της νέας κοινότητας θα πρέπει να εκκινήσει από τις εκφράσεις των σημερινών κοινοτήτων αλλά σίγουρα θα πρέπει να συνεχίσει με το ξεπέρασμα τους έτσι ώστε αρχικά να προσαρμοστεί και εν συνεχεία να εξελίξει την καινούρια κοινοτιστικη παράδοση.

Οι παραδοσιακές κοινότητες έχουν να προσφέρουν πολλά χρήσιμα στοιχεία μιας και ξεκίνησαν να υλοποιούνται σε εποχές όπου ακόμα δεν υπήρχε μεγάλη οικονομική ολοκλήρωση και συνεπώς λείπουν πολλά από τα αρνητικά στοιχεία που οφείλονται σε αυτήν .

Οι μελέτες που έχουν γίνει πάνω σε παραδοσιακά σύνολα είναι πολυάριθμες αλλά κυρίως εστιάζονται πάνω στην αισθητική αρχιτεκτονική πλευρά αυτών των οικισμών. Στην περίπτωση μας μας ενδιαφέρει το πώς ένας παραδοσιακός οικισμός μπορεί και ξεπερνά κάποιες απο τις βασικές αντιθέσεις που οδηγούν στον κατακερματισμένο χώρο και συνεπώς την δυνατότητα μετεξέλιξής του σε μια νέα κοινότητα

Ένα γενικό χαρακτηριστικό των παραδοσιακών συνόλων είναι η έλλειψη διαμεσολάβησης στην παραγωγή του χώρου, τα κτίρια διαμορφώνονται κυρίως από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους και η τεχνογνωσία και η εξέλιξη έρχεται μέσα από μια συμμετοχική διαδικασία κατά την οποία μια καινούρια τεχνική υιοθετείται εφόσον στην πράξη αποδειχθεί λειτουργικά η αισθητικά χρήσιμη. Αυτή η διαδικασία μοιάζει με την διαδικασία της φυσικής επιλογής όπου μια καινοτομία ή αποδεικνύεται χρήσιμη και επιβιώνει ή τελικά εξαλείφεται.

Η αμεσότητα στην παραγωγή χώρου διατηρεί την ανθρώπινη κλίμακα σε αυτόν δηλώνοντας αδυναμία παραγωγής έργου μεγάλης κλίμακας που απαιτεί εξειδικευμένους και αποκλειστικά απασχολούμενους με αυτά ανθρώπους. Πολλά από τα προβλήματα των Πόλεων οφείλονται στην έλλειψη ανθρώπινης κλίμακας η οποία με τη σειρά της βάζει ως απαίτηση την εξειδίκευση και συνεπώς την διαμεσολάβηση στην παραγωγή και διαχείριση με αποτέλεσμα την αναγκαιότητα ύπαρξης διαχειριστικών σχημάτων όπως οι Δήμοι, τα υπουργεία κλπ.

Η ανθρώπινη κλίμακα είναι βασική απαίτηση για την αυτοδιαχείρηση και αυτός είναι ένας μη εμφανής λόγος για τον οποίο η σημερινές κατασκευές την αποφεύγουν, ενώ ταυτόχρονα είναι ένας ξεκάθαρος λόγος για τον οποίο θα πρέπει να υιοθετηθεί απο την κοινοτιστικη αρχιτεκτονική.

Η Κοινότητα της Οίας.

Η Κοινότητα της Οίας είναι χτισμένη στο βόρειο άκρο της Σαντορίνης. Ο κύριος όγκος του οικισμού είναι χτισμένος κατά μήκος της Καλντέρα **(1)** και αποτελείται κυρίως από υπόσκαφα **(2)** σπίτια. Η ιδιομορφία του εδάφους έδωσε το έναυσμα για ενδιαφέρουσες αρχιτεκτονικές συνθέσεις που έχουν απασχολήσει αρκετά τους κύκλους τον επιστημόνων του κλάδου.

Από μορφολογική άποψη το βασικό χαρακτηριστικό του Οικισμού είναι η καταπληκτική πολυμορφία του χώρου που διαθέτει.

Η Οία αποτελεί ένα σύνολο από αλληλοεπικαλυπτομενα χτίσματα με ποικίλες

χρήσεις και χαρακτηριστικά,

Το κάθε επιμέρους κομμάτι του συνόλου (σπίτι, τοίχος, κούφωμα) έχει μια μοναδικότητα αυξάνοντας ακόμα περισσότερο την πολυπολοκοτητα.

Αυτή η πολυμορφία που πολύ δύσκολα θα μπορούσε να προκύψει από το χέρι ενός μόνο αρχιτέκτονα αποτελεί τη σύνθεση του συνόλου των απόψεων των κατοίκων για τον χώρο.

Επιπλέον αυτή η πολυμορφία ειναι δυναμική, αποτελείται απο συνεχώς μεταβαλλόμενα στοιχεία όπως τα χρώματα των τοίχων και των κουφωμάτων, το πάχος των τοίχων από τα συνεχόμενα σοβαντίσματα, τα σχέδια στα μονοπάτια ανάμεσα στα σπίτια. Τα σχέδια από τους πεσμένους σοβάδες, η δυνατότητα επιλογής εναλλακτικών διαδρομών.

Αυτή η εικόνα προσεγγίζει την πολυπλοκότητα ενός φυσικού ζωντανού περιβάλλοντος όπου τα πάντα μεταβάλλονται στο χρόνο, όπως π.χ. ένα Δάσος, μια ρεματιά.

Μια γενική άποψη για την Οία και την πολυπλοκότητα του χώρου της μπορείτε να αποκτήσετε από το σκίτσο [1] που παρουσιάζει μια γενική άποψη της Οίας.Η Οία σαν παραδοσιακός οικισμός διαθέτει τα χαρακτηριστικά της αμεσότητας στην παραγωγή χώρου και της ανθρώπινης κλίμακας και επιπλέον μπορούμε να διακρίνουμε έναν χώρο όπου υλοποιούνται πολλές από τις προϋποθέσεις για έναν κοινοτικό χώρο ξεπερνώντας πολλές από τις αντιθέσεις του κατακερματισμένου χορού.

Οι χαμηλοί τοίχοι-πεζούλια (που συνήθως δεν ξεπερνούν τα 60 εκ.) καθώς και

η πρόσβαση σε διαφορετικά σπίτια μέσω ημιδημόσιων χώρων όπου οι δυο χρήσεις αυλή-δρόμος συνυπάρχουν, δρουν ενωτικά ενάντια στις αντιθέσεις του ιδιωτικού - δημόσιου χώρου και σπίτι - γειτονία, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούν και σαν σημεία στάσης (καθιστικά) και συνεύρεσης των κατοίκων καταργώντας παράλληλα και την αντίθεση στάση - κίνηση.

Ένα παράδειγμα τέτοιου ημιδημοσιου χώρού μπορείτε να δείτε στο παρακάτω σκίτσο

Με το πέρασμα του χρόνου υφίσταται μια αναδιαμόρφωση των κοινόχρηστων ενοτήτων σε κατακερματισμένο χώρο με επαναφορά του διαχωρισμού του Δημόσιου - Ιδιωτικού αλλά και των ιδιοκτησιών γενικότερα. Οι βασικοί λόγοι που οδηγούν σε αυτό το αποτέλεσμα είναι δυο: το μετέπειτα νομοθετικό πλαίσιο για τις χρήσεις γης και η ανάπτυξη τουρισμού στο Νησί.

Καταρχήν η Νομοθεσία επέβαλε σαφή διαχωρισμό των ιδιοκτησιών και του δημόσιου χώρου και στη συνεχεία η ανάπτυξη του τουρισμού άλλαξε οριστικά τον τρόπο ζωής των ντόπιων.

Ανέβασε στα ύψη την τιμή της γης και των κτισμάτων αλλά και δημιούργησε εντελώς νέες χρήσεις των κτισμάτων σαν ενοικιαζόμενα δωμάτια, καταστήματα κλπ. Δραματική είναι και η αύξηση του αριθμού των μετακινούμενων ανθρώπων μέσα στον οικισμό με αποτέλεσμα την μείωση της λειτουργικότητας των ημιδημόσιων χώρων, που είχαν διαμορφωθεί από τις ήπιας έντασης δραστηριότητες στην περίοδο πριν την έντονη τουριστική ανάπτυξη.

Η ύπαρξη ημϊδημόσιων χώρων σε συνδυασμό με τον ασαφή διαχωρισμό των κτισμάτων μεταξύ τους συντελεί στην σύνθεση της αντίθεσης Σπίτι - Γειτονία και Γειτονία - Οικισμός σε ένα σύνολο από αλληλεπικαλυπτόμενα κτίσματα, χρήσεις, δραστηριότητες κλπ

Το πλήθος των ημιυπαίθριων χ,ωρων κυρίως σαν αποτέλεσμα των υπόσκαφων κτισμάτων δημιουργεί ένα ενδιάμεσο πέρασμα μεταξύ του εσωτερικού και εξωτερικού χώρου ενοποιώντας ακόμα περισσότερο τον χώρο.

Οι αντιθέσεις που δημιουργούνται από τον διαχωρισμό σε ζώνες κατοικίας, εργασίας, διασκέδασης είναι σαφώς ανύπαρκτες στον οικισμό,κάτι που αποτελεί και εγγενές χαρακτηριστικό σχεδόν όλων των παραδοσιακών κοινοτήτων, και η Οία αν λάβουμε υπόψη και την ενότητα των κτισμάτων - γειτονιών δεν θα μπορούσε να ξεφεύγει από αυτόν τον κανόνα.

Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά ευνοούν την Κοινοτική ζωή αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι από μόνα τους είναι αρκετά για να την δημιουργήσουν. Επιπλέον χρειάζεται συνειδητοποίηση της ανάγκης και διάθεση δημιουργίας ενός κοινοτικού χώρου.

Προς το παρόν η χρήση του χώρου της Οίας από τους κάτοικους και τους τουρίστες είναι εντελώς διαφορετική από μια χρήση που θα μπορούσε έστω και λίγο να προσεγγίσει μια ελευθεριακή κοινοτίστικη παράδοση.

Το καλοκαίρι το πλήθος των ανθρώπων που μαζεύονται εκεί, συνήθως για να δουν το ηλιοβασίλεμα, περνάει και φεύγει χωρίς να αντιληφθεί ούτε ελάχιστα όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που κάνουν διαφορετικό τον χώρο της Οίας. Αυτό ισχύει και για τους τουρίστες που μένουν εκεί για αρκετές μέρες σε κάποιο ενοικιαζόμενο δωμάτιο, έτσι η ανάμνηση τους από την Οία είναι μια ωραία θέα προς την θάλασσα και την καλντέρα.

Δυστυχώς αυτό ισχύει πλέον και για ένα μεγάλο αριθμό κατοίκων για τους οποίους ο μόνος λόγος που η Οία διατηρεί τα παλιά χαρακτηριστικά είναι το ότι αν αλλάξει η μορφή της θα πάψει να λειτουργεί σαν πηγή πλούτου μέσωτου τουρισμού.

<u>**Υποσημειώσεις:**</u>

(1) ονομάζεται ο γεωλογικός σχηματισμός που δημιουργήθηκε με τα την καθίζηση του εδάφους από την έκρηξη του ηφαιστείου το 1600 π.χ. (περίπου)

(2) Σπίτια όπου ένα κομμάτι τους βρίσκεται σκαμμένο μέσα στο έδαφος.

ΜΙΑ ΑΝΑΡΧΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ

Του **Colin Ward**
από το βιβλίο **"Talking houses"**

Σαράντα χρόνια πριν, όταν το περιοδικό *Rivista Volonta* εκδιδόταν στην Νάπολη από τους φίλους μου Giovanna Berneri και Cesare Zaccaria, δημοσίευσαν ένα άρθρο για την στέγαση και τη πολεοδομία ενός του νεαρού αρχιτέκτονα Giancarlo De Carlo, το οποίο μετέφρασα με κόπο και σίγουρα όχι με ακρίβεια, για το Αγγλικό περιοδικό *Freedom***(1)**

Τότε, όπως και τώρα, η αναρχική προπαγάνδα εμποδίζονταν από την επιμονή της ότι τίποτα δεν μπορεί να συμβεί έως ότου όλα συμβούν. Η καταστροφή τόσο του κράτους όσο και του καπιταλισμού ήταν η προϋπόθεση για την οικοδόμηση μιας νέας κοινωνίας. Το πρόβλημα είναι ότι, ούτε ο De Carlo ούτε εγώ, ούτε και τα εκατομμύρια των ανθρώπων που εμπλέκονταν, τότε και τώρα, μπορούν πραγματικά να περιμένουν αυτές τις επαναστατικές αλλαγές. Ρωτήστε τον εαυτό σας εάν αυτές είναι κοντύτερα ή μακρύτερα απ' ό,τι ήταν πριν σαράντα χρόνια.

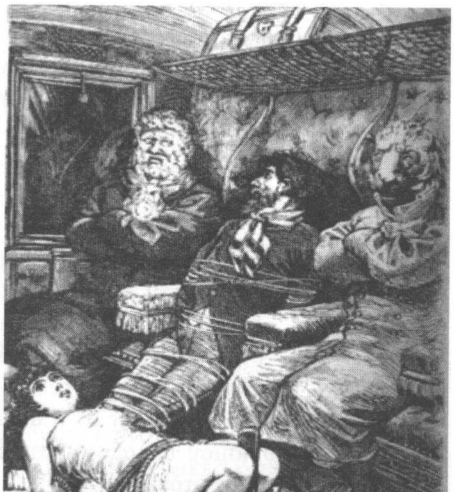
Στην αναζήτηση εναλλακτικών προσεγγίσεων, ο αρθρογράφος εξέτασε την δημιουργία συνεταιρισμών, συνεταιρισμών ενοικιαστών, απεργίες ενοικίου και καταλήψεις. Βλέπουμε τώρα, σαράντα χρόνια μετά το 1948, ότι όλες αυτές οι πρακτικές άμεσης δράσης των φτωχών πολιτών, είτε συνέβησαν στην Ιταλία, στην Βρετανία ή στις Ενωμένες Πολιτείες, έχουν οδηγήσει σε μια ευρύτερη ανάμειξη στον σχεδιασμό των πόλεων.

Όλα αυτά τα προηγούμενα χρόνια ο De Carlo έπαιρνε υπόψη του τις πιθανές στάσεις των αναρχικών στο ζήτημα της πολεοδομίας:

Μπορούμε να υιοθετήσουμε μια επιθετική στάση: "Ο σχεδιασμός πρέπει αναγκαστικά να πηγάζει από την εξουσία, γι' αυτό δεν μπορεί να είναι παρά επιζήμια. Οι αλλαγές της κοινωνικής ζωής δεν μπορούν να ακολουθήσουν τον σχεδιασμό-ο τελευταίος θα είναι το επακόλουθο ενός νέου τρόπου ζωής".

Ή, πρότεινε ο αρθρογράφος, μπορεί να υιοθετηθεί μια στάση συμμετοχής: "Ο σχεδιασμός είναι μια ευκαιρία να ξεφορτωθούμε την παρούσα κοινωνική τάξη αλλάζοντας τις κατευθύνσεις της, κι αυτός ο αλλαγμένος στόχος είναι αναγκαστικά προκαταρτικές για την νέα κοινωνική δομή".

Η πρώτη κύρια νοοτροπία, στάση, βασίζεται σε δύο επιχειρήματα αρχής. Πρώτον, ότι η εξουσία δεν μπορεί να είναι δύναμη απελευθέρωσης-εντελώς σωστό.

Δεύτερον, ότι κανείς δεν μπορεί να κάνει κάτι έως ότου ελευθερωθεί-λανθασμένη άποψη. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να απελευθερωθεί, πρέπει να ελευθερώσει τον εαυτό του, και κάθε πρόοδος προς αυτή την απελευθέρωση πρέπει να είναι η συνειδητή έκφραση της δικής του θέλησης. Η διερεύνηση του πραγματικού μεγέθους των προβλημάτων της περιοχής και της πόλης αποτελεί μια τέτοια δραστηριότητα. Η αναζήτηση της φύσης των προβλημάτων και η προετοιμασία της επίλυσής τους είναι ένα χειροπιαστό παράδειγμα άμεσης δράσης, αφαιρώντας την δύναμη από την εξουσία και δίνοντάς την πίσω στους ανθρώπους.

Η επιθετική στάση, που στην πραγματικότητα σημαίνει "περιμένω την επανάσταση για να το κάνει", δεν παίρνει υπόψη της το γεγονός ότι η κοινωνική επανάσταση θα διεξαχθεί από καθαρά μυαλά, όχι από άρρωστους και μικρούς ανθρώπους ανίκανους να σκεφτούν το μέλλον εξαιτίας των προβλημάτων του παρόντος. Ξεχνά ότι η επανάσταση αρχίζει με την εξάλειψη αυτών των δεινών, έτσι ώστε να δημιουργηθούν οι συνθήκες για μια νέα κοινωνία.

Ο Giancarlo De Carlo αμφισβητούσε δύο σημαντικές υποδείξεις. Πρώτον, οποιοδήποτε κι αν είναι το είδος της κοινωνίας μέσα στην οποία ζουν, είναι σημαντικό για τους αναρχικούς να προχωρήσουν αυτές τις προσεγγίσεις σε προσωπικές και κοινωνικές ανάγκες, οι οποίες εξαρτώνται από κοινωνικές πρωτοβουλίες και που εμφανίζουν εναλλακτικές λύσεις ως προς την εξάρτηση από τον καπιταλισμό και το κράτος. Δεύτερον, ότι η "πολεοδομία *μπορεί* να καταστεί ένα επαναστατικό όπλο αν καταφέρουμε να την διασώσουμε από το τυφλό μονοπώλιο της εξουσίας και να την κάνουμε ένα κοινό όργανο έρευνας κι αναζήτησης μέσα στα πραγματικά προβλήματα της κοινωνικής ζωής".

Για μένα, αυτή η άποψη εκείνης της εποχής, ήταν πάντα σημαντική και χρήσιμη, επειδή έχω πεισθεί ότι μια από τις δουλειές της αναρχικής προπαγάνδας είναι να διαδώσουμε τις λύσεις των σύγχρονων ζητημάτων που, οσοδήποτε κι αν εξαρτώνται από τις υπάρχουσες κοινωνικές και οικονομικές δομές, είναι λύσεις *αναρχικές*: το είδος των προσεγγίσεων που θα κάναμε αν ζούσαμε στην κοινωνία που οραματιζόμαστε. Είναι περισσότερο πιθανό να βρούμε υποστηρικτές των απόψεών μας, με άλλα λόγια, εάν εμείς δώσουμε αναρχικές απαντήσεις οι

οποίες θα δοκιμαστούν εδώ και τώρα, απ' ότι αν διακηρύξουμε ότι δεν υπάρχουν απαντήσεις έως ότου δοθεί η τελική απάντηση: δηλαδή η κοινωνική επανάσταση, που συνεχώς εξαφανίζεται από τον ορίζοντα.

Ας πάρω το πρώτο σημείο του Giancarlo: την σημαντικότητα του Κινήματος Καταλήψεων. Τον καιρό που έγραφε είχαμε περάσει την μεταπολεμική έκρηξη των καταλήψεων στην Ιταλία, στην Αγγλία κι αλλού. Η ιστορία και τα μαθήματά τους ξεχάστηκαν. Τότε, πολλά χρόνια αργότερα, κατά την δεκαετία του '60, έγινε και πάλι ενδιαφέρον θέμα στο Τουρίνο, το Λονδίνο, το Βερολίνο, την Κοπεγχάγη και σε πολλές άλλες πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής. Το κίνημα των καταλήψεων ήταν όχι μόνο μια επιτυχημένη τακτική για την στέγαση κάποιου, αλλά ήταν και μια πολιτική εκπαίδευση**(2)**. Και είναι γεγονός ότι, οι περισσότερο επιτυχημένες στεγαστικές συνεργατικές που άνθισαν στην Βρετανία κατά την τελευταία δεκαετία, ξεκίνησαν σαν παράνομες καταλήψεις**(3)**.

Ένα δεύτερο ενδιαφέρον σημείο των επιχειρημάτων του, του 1948, ήταν η χρήση που έκανε της φράσης "νοοτροπία συμμετοχής". Η λέξη "συμμετοχή" δεν ήταν στο λεξιλόγιο των αναρχικών και των πολεοδόμων στις δεκαετίες '40 και '50. Μπήκε στην γλώσσα μετά την φάση της μεταπολεμικής αναδόμησης στις πόλεις της Βρετανίας και των Ενωμένων Πολιτειών, αναδόμηση που ήταν γνωστή ως "αστεακή ανανέωση".

Όπως όλοι καταλαβαίνουμε τώρα, η "αστεακή ανανέωση" είχε την έννοια "διώχνουμε τους φτωχούς από την πόλη", και είχε επίσης την έννοια της καταστροφής της παραδοσιακής κουλτούρας της εργατικής τάξης των πόλεων. Η βιβλιογραφία για τις επιπλοκές της είναι τεράστια. Υπάρχουν οι περίφημες αμερικάνικες μελέτες των Robert Goodman και Jane Jacobs(4) και τρεις αντίστοιχες αγγλικές, εκ των οποίων μόνο μια ήταν εργασία ενός κοινωνικού συμβούλου, όχι αναρχικού, που δήλωνε ότι

*Ο σχεδιασμός στην κοινωνία μας είναι στην ουσία η προσπάθεια εμβολής ριζοσπαστικής τεχνολογίας μέσα σε μια συντηρητική και εξαιρετικά άνιση οικονομία. Η επιρροή του σχεδιασμού σ' αυτή την κοινωνία είναι σαν την επιρροή του εκπαιδευτικού συστήματος: είναι λιγότερο επαχθής και περισσότερο επωφελής για εκείνους που είναι σχετικά στερημένοι ισχύος ή σχετικά φτωχοί. Ο σχεδιασμός, ως προς τα αποτελέσματά του στην κοινωνική-οικονομική δομή, είναι μια εξαιρετικά οπισθοδρομική μορφή έμμεσης φορολογίας***(5)**.

Έτσι, δημιουργήθηκε μια νέα ιδεολογία των sixties, της "συμμετοχής", λαϊκίστικη, σοσιαλιστική και σε μικρό αλλά σημαντικό βαθμό επ-ανανακάλυψη από ανθρώπους που ποτέ δεν είχαν ακούσει για αναρχισμό, για αναρχικές αξίες. Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες προσπάθειες μέτρησης του πραγματικού οφέλους της εξάσκησης στην συμμετοχή έγινε από μια πολεοδόμο, την Sherry Arnstein, σ' αυτό που έμεινε γνωστό σαν η Κλίμακα Συμμετοχής της Arnstein**(6)**. Το ανάπτυγμα της κλίμακας, ανεβαίνοντας από τα κάτω, ήταν:

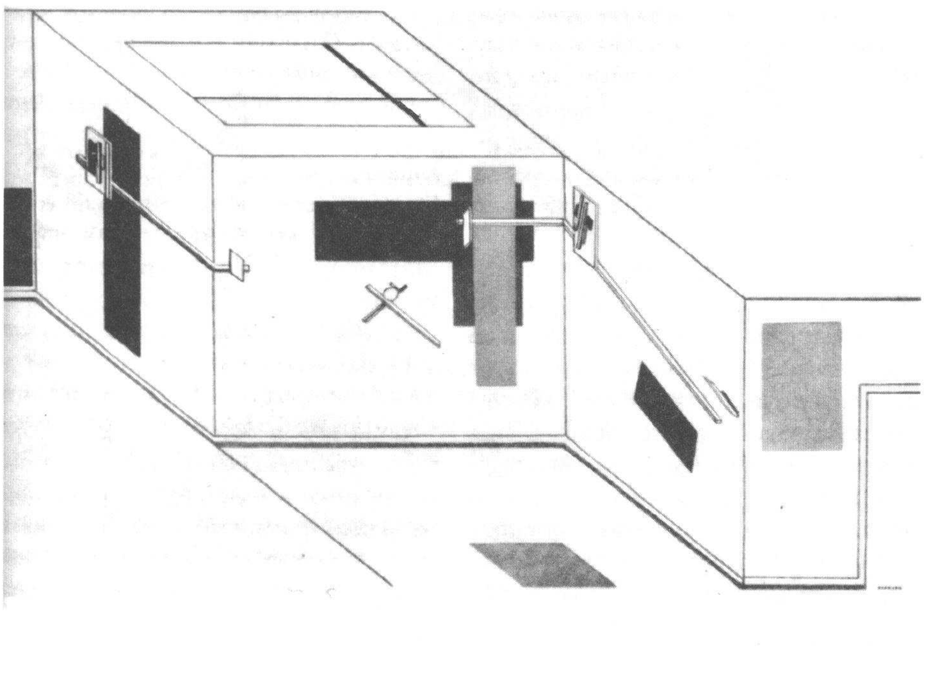
Πολιτικός Έλεγχος
Αντιπροσωπευτική Εξουσία
Συνεταιρισμός
Ειρήνευση
Συμβουλή
Πληροφόρηση
Θεραπεία
Χειραγώγηση

Πάντα θεωρούσα την Κλίμακα της Arnstein ένα πολύ χρήσιμο όργανο με το οποίο μπορούμε να δούμε πίσω από το μπαράζ της προπαγάνδας και να διαπιστώσουμε αν οποιαδήποτε συγκεκριμένη άσκηση "δημόσιας συμμετοχής" είναι απλά και μόνο χειραγώγηση ή θεραπεία, ή συχνά *εξαπάτηση* (η οποία δεν βρίσκει την θέση της στην Κλίμακα-θα έπρεπε, όμως).

Φυσικά, ο αναρχικός στόχος είναι η κορυφή της Κλίμακας, το σκαλί του Πλήρους Ελέγχου των Πολιτών. Είναι κάτι το οποίο αξίζει να προσέχουμε, σε οποιοδήποτε είδος κοινωνίας κι αν ζούμε. Ίσως δεν κερδίσουμε τις οικονομικές μάχες, αλλά κάποιες φορές μπορούμε να κερδίσουμε τις περιβαλλοντικές μάχες! Υπάρχουν πολλά παραδείγματα επιτυχίας σε πόλεις των Ενωμένων Πολιτειών, της Αγγλίας και της Ιταλίας, καθώς και εξαντλητικές αποτυχίες.

Πρέπει όμως να αναρωτηθούμε εάν η "συμμετοχή" ήταν μια από εκείνες της λέξεις των δεκαετιών '60 κι '70 που σιωπηρά εγκαταλείφθηκαν στην δεκαετία του '80. Θα γνωρίζετε ότι οι κυβερνήσεις των Ενωμένων Πολιτειών και της Βρετανίας, με την ιδεολογία τους της Νέας Δεξιάς, όταν μιλούν για πόλεις μιλούν με όρους "συνεταιρισμού" των επιχειρήσεων και της κυβέρνησης. Δεν μιλούν για "συμμετοχή" των κοινών πολιτών.

Η λέξη "ανανέωση", που ήδη έχει περιγραφεί, αντικαταστάθηκε από νέα ισοδύναμα όπως "αναγέννηση" και "αναζωογόνηση". Όλοι προσκαλούμαστε να δούμε την αναγέννηση των πόλεων των Ενωμένων Πολιτειών. Είχα προσκληθεί σε ένα συνέδριο στο Pittsburgh των Ενωμένων Πολιτειών, με θέμα "Ξαναφτιάχνοντας τις Πόλεις". Υπήρχε ένα ομιλητής εκεί, ο Alan Mallach από το New Jersey, που μίλησε για ένα θέμα που α-

φορά εμένα κι εσάς. Είχε πει,

*Η ιδέα του δημόσιου/ιδιωτικού συνεταιρισμού, ως σχέση μεταξύ δύο τομέων-της κυβέρνησης και της ιδιωτικής αγοράς-ραγίζει από την εξαίρεση ενός τρίτου, ουσιώδους παράγοντα-των κατοίκων της κοινότητας που επηρεάζονται. Τα ικανοποιητικά μηνύματα των επιχειρηματικών επιτυχιών και η εξάπλωση των λαμπερών κτιρίων γραφείων στα κέντρα των πόλεων συσκοτίζουν την πραγματικότητα, ότι πολλοί άνθρωποι δεν ωφελούνται από αυτή την επιτυχία και πολλοί έχουν βλαφτεί βαθιά και μόνιμα***(7).**

Με άλλα λόγια, η μάχη για τοπική συμμετοχή των πολιτών πρέπει να δίνεται συνέχεια, παντού. Ο Giancarlo De Carlo είχε δίκιο, τόσο καιρό πριν.

Υπάρχει όμως μια διαφορετική άποψη για την πόλη η οποία πρέπει να συζητηθεί από αναρχική σκοπιά. Η αναρχία έχει μοιραστεί συγκεκριμένες υποθέσεις για την επέκταση της σύγχρονης βιομηχανικής πόλης και του σύγχρονου βιομηχανικού προλεταριάτου με άλλες πολιτικές ιδεολογίες της Αριστεράς. Οι Μαρξ και Ένγκελς, όποια κι αν είναι τα πλεονεκτήματα ή οι ατέλειες της αντίληψής τους για την ιστορία, την στήριξαν στην πρώτη χώρα, την Βρετανία, που έζησε την εμπειρία της βιομηχανικής επανάστασης: τη μεγάλη ανάπτυξη βιομηχανικών πόλεων όπως το Manchester, Birmingham, Leeds, Glasgow, την προλεταριοποίηση των εκτοπισμένων αγροτών και ούτω καθ' εξής.

Για να ταιριάξουν τον πραγματικό κόσμο μέσα σ' αυτή τη θεωρία, ελαχιστοποίησαν την επιβίωση του Αγγλικού ισοδύναμου της Ευρωπαϊκής αγροτικής οικονομίας**(8)** κι απέρριψαν την τεράστια οικονομία των μικρών εργαστηρίων σαν ασήμαντα απομεινάρια των επαγγελμάτων του μεσαίωνα. Ο Κροπότκιν, στο βιβλίο του *Αγροί, Εργοστάσια και Εργαστήρια*, προσπάθησε να διορθώσει αυτή την άποψη και να μας υπενθυμίσει ότι η εκτεταμένη βιομηχανική πόλη ήταν ένα προσωρινό φαινόμενο, που έτυχε να συμβεί στην Βρετανία. Έτσι, υποστήριζε το 1899, η αποκέντρωση ήταν αναπόφευκτη και επιθυμητή.

*Η εξάπλωση των βιομηχανιών σ' ολόκληρη τη χώρα-με τρόπο που έφερε τα εργοστάσια μέσα στα χωράφια, απέφερε στην γεωργία όλα αυτά τα οφέλη με τον συνδυασμό της με την βιομηχανία και που παρήγαγε έναν συνδυασμό βιομηχανικής κι αγροτικής εργασίας-είναι το επόμενο βήμα που θα συμβεί... Αυτό το βήμα επιβάλλεται από την ανάγκη που έχει κάθε υγιής άνδρας και γυναίκα να περάσουν ένα μέρος της ζωής τους σαν χειρώνακτες στην ύπαιθρο. Αυτές οι ανάγκες θα μεγαλώσουν όταν τα μεγάλα σοσιαλιστικά κινήματα, που τώρα έχουν γίνει αναπόδραστα, διαταράξουν το σημερινό διεθνές εμπόριο και υποχρεώσουν τα έθνη να επιστρέψουν στους πόρους τους για την συντήρησή τους***(9).**

Ο Κροπότκιν ήταν οπτιμιστής, όπως κι εγώ. Αλλά κατάλαβε μια μεγάλη αλήθεια για την βιομηχανική πόλη και την βιομηχανική απασχόληση.

Ο σύγχρονος του Κροπότκιν Ebnezer Howard, δήλωσε για την βιομηχανική πόλη το 1904 ότι,

*Τολμώ να υποθέσω ότι, παρόλο που η εποχή που ζούμε είναι η εποχή των πυκνοκατοικημένων πόλεων, υπάρχουν ήδη σημάδια, για εκείνους που μπορούν να τα διαβάσουν, μιας επερχόμενης αλλαγής τόσο μεγάλης και τόσο σπουδαίας που ο εικοστός αιώνας γίνει γνωστός ως η περίοδος της μεγάλης εξόδου...***(10)**

Είτε συνέβη ή όχι με τον τρόπο που το προέβλεψε ο Howard, δημογραφικές στατιστικές στην Βρετανία επιβεβαιώνουν την άποψή του. Ένας Βρετανός οικονομολόγος, ο Victor Keegan, σχολίαζε λίγα χρόνια πριν ότι,

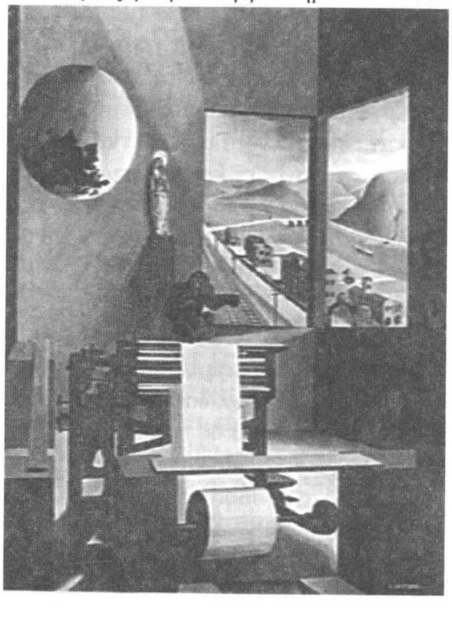
*η πιο δελεαστική θεωρία από όλες είναι εκείνη που λέει ότι, ό,τι ζούμε αυτή τη στιγμή δεν είναι παρά μια κίνηση προς τα πίσω, προς μια μη συμβατική οικονομία, μετά από ένα σύντομο φλερτάρισμα περίπου 200 ετών με την συμβατική οικονομία***(11).**

Η τεράστια βιομηχανική πόλη, το μεγάλο συγκεντρωτικό εργοστάσιο με τον στρατό του από προλετάριους, είναι ένα μικρό επεισόδιο στην ιστορία των πόλεων, στην ιστορία της παραγωγής και της εργασίας. Δεν χρειάζεται παρά να επισκεφθείτε τις παρακμάζουσες βιομηχανικές πόλεις της Βρετανίας και των Ενωμένων Πολιτειών για να πεισθείτε.

Η Αγγλο-Αμερικάνικη περίπτωση είναι χαρακτηριστική και ξεχωριστή από το Ιταλικό οικονομικό θαύμα. Για παράδειγμα, ο Βρετανός συγγραφέας Fergus Murray δίνει μια ενδιαφέρουσα εκτίμηση των πρόσφατων αλλαγών στην Ιταλική βιομηχανία εξηγώντας ότι,

*Στα τέλη της δεκαετίας του '60 η μαχητικότητα των εργατών, σε πολλές Ιταλικές βιομηχανίες, έφτασε σε επίπεδα που απειλούσε άμεσα την κερδοφορία των εταιριών και η διοίκηση ανέλαβε μια σειρά στρατηγικών μέτρων που αρχικά είχαν σχεδιαστεί για να αναχαιτίσουν την διασπαστική δύναμη των μαχητικών εργατών***(12).**

Μια από αυτές τις στρατηγικές ήταν η αποκέντρωση της βιομηχανικής παραγωγής προς τοπικές, αυτο-απασχολούμενες οικονομίες μικρών εργαστηρίων. Μπο-

ρούμε να δούμε ολόκληρη αυτή την πρόσφατη εξέλιξη σαν μια συνομωσία των καπιταλιστών.

Αυτές οι βιομηχανικές αλλαγές αντιμετωπίστηκαν πολύ διαφορετικά στις Ενωμένες Πολιτείες. Ο Αμερικανός αρχιτέκτονας Richard Hatch, τον οποίο τόσο εγώ όσο και ο Giancarlo De Carlo θυμόμαστε σαν πρωτοπόρο του συμμετοχικού σχεδιασμού στο περιβάλλον του Harlem, στην Νέα Υόρκη**(13)**, πολύ πιο πρόσφατα έγραψε ότι:

Η νέα μορφή αστεακής βιομηχανικής παραγωγής στην Ιταλία δίνει νέα σημασία στην ιστορική μορφή της. Βασίζεται σε ένα μεγάλο αριθμό πολύ μικρών, ευέλικτων επιχειρήσεων που εξαρτώνται από εργάτες με ευρείες ικανότητες και αυτο-

ματοποιημένες μηχανές πολλαπλών χρήσεων. Ενδιάμεσοι παραγωγοί συνδέονται μεταξύ τους με ποικίλους συνδυασμούς και πρότυπα για να εκτελέσουν περίπλοκες κατασκευαστικές εργασίες για τις διευρυνόμενες αγορές. Αυτές οι εταιρίες συνδυάζουν καινοτομίες με υψηλού βαθμού δημοκρατία μέσα στους χώρους εργασίας. Τείνουν να συναθροιστούν σε γειτονιές μεικτής χρήσης, όπου η εργασία και η κατοικία ενοποιούνται. Η ανάπτυξή τους έχει γίνει ο αντικειμενικός στόχος της σχεδιαστικής πολιτικής, της αρχιτεκτονικής μεσολάβησης και της δημοτικής επένδυσης, με γενναιόδωρες ανταποδώσεις στην διατηρούμενη οικονομική ανάπτυξη και ζωηρά αστικά κέντρα(**14**).

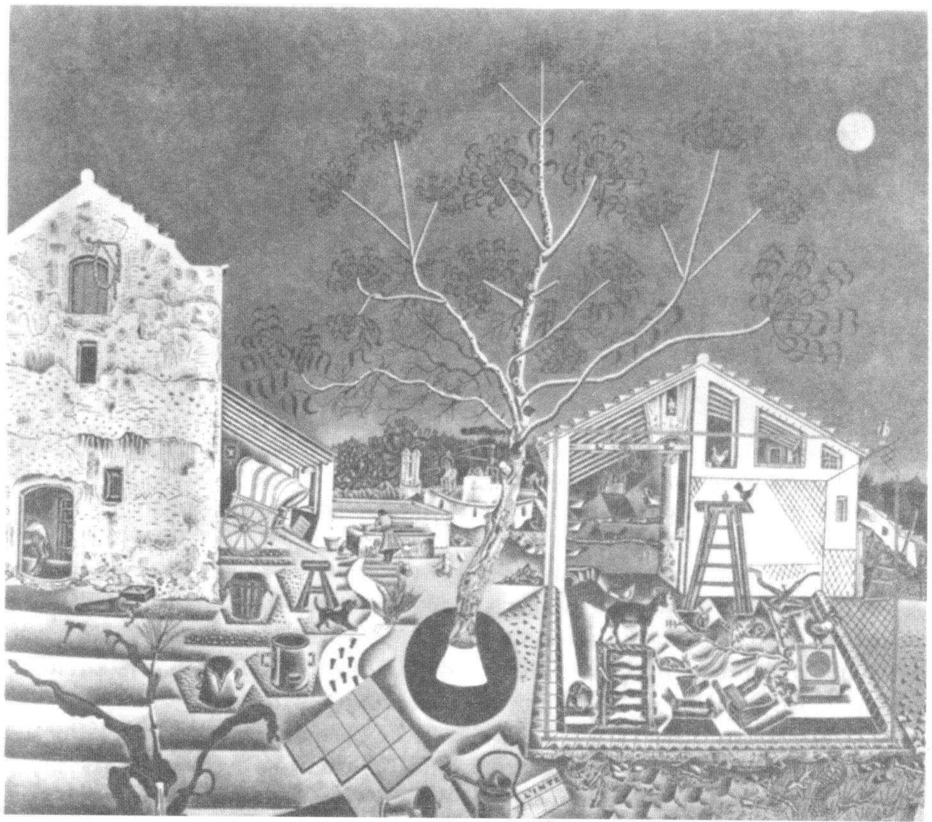
Μα βέβαια, τα ζωηρά αστικά κέντρα είναι ένας από τους στόχους του επαγγέλματος του πολεοδόμου. Όσοι από εμάς ενδιαφέρονται για την πολεοδομία έχουν κάθε λόγο να παρατηρήσουν τι συμβαίνει στην Ιταλία.

Για παράδειγμα, υπήρχε ένας Ιταλο-αμερικανός αναρχικός, ο μακαρίτης George Benello, που βρήκε στην "βιομηχανική αναγέννηση" της βόρειας και κεντρικής Ιταλίας,

ένα μοντέλο που δούλεψε, δημιουργώντας σε λιγότερο από τρεις δεκαετίες όχι εκατοντάδες, αλλά κυριολεκτικά εκατοντάδες χιλιάδων εταιριών μικρής κλίμακας, και παρείχε εργασία που προκαλούσε ικανότητα, υπευθυνότητα και καλλιτεχνία στις δημοκρατικά οργανωμένες εργατικές δυνάμεις(**15**).

Από την ίδια πηγή μαθαίνω πως ο Benello,

Ενθουσιάστηκε από τον συνδυασμό εξεζητημένου design και τεχνολογιών παραγωγής με την διάρκεια της εργασιακής ζωής των ανθρώπων, κι από την έκταση και ποικιλία των ενοποιημένων και συνεργαζόμενων δραστηριοτήτων μέσα σ' αυτό το δίκτυο. Μικρές πόλεις, όπως η Modena, δημιούργησαν "τεχνητά χωριά"-εργατικές γειτονιές όπου οι εγκαταστάσεις παραγωγής και οι κατοικίες ήσαν σε αποστάσεις περιπάτου ή ποδηλασίας, όπου οι τεχνικές σχολές για τους ανέργους τροφοδοτούσαν κατευθείαν τις νέες επιχειρήσεις, και όπου μικρές επιχειρήσεις που χρησιμοποιούσαν τεχνικές με συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών συνδέονταν για να παράγουν περίπλοκα προϊόντα(**16**).

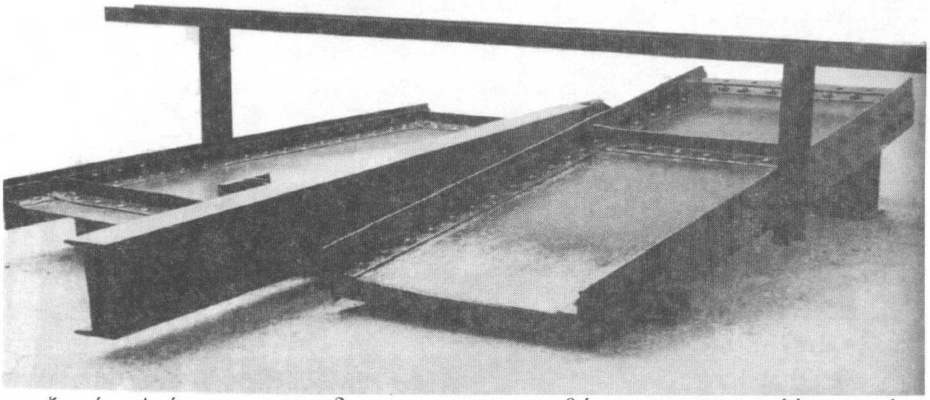
Σ' αυτό το σημείο είμαι βέβαιος ότι πολλοί άνθρωποι εδώ, είτε είναι αναρχικοί, εργάτες ή πολεοδόμοι, θα ενοχληθούν έντονα από την εξιδανικευμένη εικόνα που έχω δώσει για την Ιταλική artigianata και θα διαμαρτυρηθούν λέγοντας ότι η καθημερινή πραγματικότητα μικρή σχέση έχει με αυτή την άποψη. Θα σας ενοχλήσω λίγο ακόμη, μιας και το θέμα μου είναι μια αναρχική προσέγγιση της πολεοδομίας. Το συμπέρασμα του George Benello ήταν ότι,

η Ιταλία δίδαξε τον κόσμο ίσως περισσότερο από κάθε άλλη χώρα για την αστεακή ζωή και την αστεακή μορφή. Για άλλη μια φορά βρίσκεται στο προσκήνιο, δημιουργώντας μια νέα οικονομική τάξη που βασίζεται στις ανάγκες της πόλης και της ανθρώπινης κλίμακας(**17**).

Ακόμη κι αν επιτρέψουμε την ανάπτυξη μια συναισθηματικής Αγγλο-αμερικάνικης φιλίας για την Ιταλία, κατά μια έννοια το παραπάνω σχόλιο είναι απολύτως αληθές. Πηγαίνετε, όχι στις πόλεις της βόρειας Ιταλίας, αλλά σε εκείνες της Βρετανίας και των Ενωμένων Πολιτειών και σίγουρα θα βρείτε τα ερείπια μιας εργοστασιακής κουλτούρας μονοπωλιακών εργοδοτών, που εξαφανίστηκαν ή διαφοροποιήθηκαν, και μιας εργατικής δύναμης εξαρτημένης από την ελεημοσύνη της κοινωνικής ασφάλισης ή από τις διάφορες εναλλακτικές εργασίες που επινοήθηκαν στις Βρετανικές η τις Αμερικανικές πόλεις: φεστιβάλ, μουσεία της βιομηχανικής μας κληρονομιάς ή τα ψώνια στα εμπορικά κέντρα ή τα ενυδρεία. Υπάρχουν όλα, εκτός από την ευκαιρία ανάμιξης στην παραγωγική εργασία.

Συγκρίνοντας τις εμπειρίες των εργατών αυτοκινητοβιομηχανιών, ας πούμε στο Coventry ή στο Birmingham, και του Τορίνο, ένας Βρετανός ιστορικός μου είπε ότι, στα Αγγλικά εργοστάσια η τρίτη γενιά των βιομηχανικών εργατών έχει "καλουπωθεί στην εργατική αντίσταση εναντίον του βιομηχανικού καπιταλισμού", γνωρίζοντας μόνο την απασχόληση για μεγάλους καπιταλιστές, ενώ στο Τορίνο, με την μεγάλη "αναδιοργάνωση" με νέους βιομηχανικούς εργάτες από τον Νότο, οι τεχνίτες και οι αγρότες που μετακινήθηκαν βόρεια δεν "συνθλίφτηκαν από τον εργοστασιακό καπιταλισμό" και συνεπώς ήταν ευκολότερο γι' αυτούς να γίνουν αυτοαπασχολούμενοι εργαζόμενοι, ή μέλη συνεταιρισμών, ή απασχολούμενοι σε μικρής κλίμακας και υψηλής τεχνολογίας επιχειρήσεις, ή να παραιτηθούν σχεδόν ολοκληρωτικά από την βιομηχανική εργασία και να βρουν ένα εισόδημα από την γεωργία.

Όμως, εμείς οι αναρχικοί δεν είμαστε

μαρξιστές. Ανήκουμε σε μια διαφορετική παράδοση, από εκείνη που θεώρησε την ατμομηχανή και την επακόλουθη συγκέντρωση της βιομηχανικής παραγωγής ως τον έσχατο παράγοντα στην ανθρώπινη ιστορία. Ανήκουμε σε μια διαφορετική παράδοση που περιέχει, για παράδειγμα, την πίστη του Προυντόν στα αυτοδιαχειριζόμενα εργαστήρια και το ενδιαφέρον του Κροπότκιν για την αποκέντρωση της παραγωγής και τον συνδυασμό της με την γεωργία.

Είναι η *δική μας* παράδοση που περισσότερο συμφωνεί με τις πραγματικές εμπειρίες τόσο των προγόνων μας, όσο και τον απογόνων μας. Ένας από τους ανθρώπους της άλλης παράδοσης που σκέφτηκε σοβαρά αυτό το θέμα είναι ο Andre Gorz, που υποστηρίζει ότι η πολιτική Αριστερά έχει παγιωθεί σε εξουσιαστικές στάσεις που ανήκουν στο παρελθόν. Λέει ότι,

*Όσο οι πρωταγωνιστές του σοσιαλισμού συνεχίζουν να θεωρούν τον κεντρικό σχεδιασμό συνδετικό κρίκο του προγράμματός τους, και την προσκόλληση όλων στους "δημοκρατικά σχηματισμένους" αντικειμενικούς στόχους του σχεδίου τους τον πυρήνα του πολιτικού τους δόγματος, ο σοσιαλισμός θα παραμένει μια πρόταση άχαρη στις βιομηχανικές κοινωνίες. Το κλασικό σοσιαλιστικό δόγμα θεωρεί δύσκολο τον συμβιβασμό με τον πολιτικό και κοινωνικό πλουραλισμό, θεωρημένο όχι απλά σαν πολλαπλότητα κομμάτων και συνδικάτων, αλλά σαν συνύπαρξη διαφορετικών τρόπων εργασίας, παραγωγής και ζωής, διαφόρω ξεχωριστών πεδίων κουλτούρας κι επιπέδων κοινωνικής ύπαρξης... Ακόμη, αυτού του είδους ο πλουραλισμός συμμορφώνεται ακριβώς με τις ζώσες εμπειρίες και φιλοδοξίες του μεταβιομηχανικού προλεταριάτου, καθώς και με το μεγαλύτερο τμήμα της παραδοσιακής εργατικής τάξης***(18)**.

Αυτό εύκολα το κατανοεί κανείς στα προάστια του Τορίνο ή της Madena, ή της Μπολόνια ή σε όλα τα χωριά-εργαστήρια της Emilia Romagna ή, φαντάζομαι, εδώ στο Μιλάνο.

Και, βέβαια, έχει επιπτώσεις στον κόσμο του φυσικού σχεδιασμού του περιβάλλοντος. Φανερώνει ένα σχέδιο που είναι μετριοπαθές, όχι πλήρως επεξεργασμένο κι ευέλικτο, που αξιώνει έλεγχο από τους κατοίκους ως την πρώτη αρχή της στέγασης και που επίσης αξιώνει ότι ο ιδιοκτήτης του σπιτιού έχει πρόσβαση σε κήπο, είτε αυτός χρησιμοποιείται για κηπουρικούς λόγους ή σαν χώρος παιχνιδιού για τα παιδιά, ή σαν εργαστήριο ή σαν εμπορικό περιουσιακό στοιχείο. Και παίρνω σαν δεδομένο ότι υπάρχει κάποιος βρεφονηπιακός σταθμός κι ένα δημοτικό σχολείο πολύ κοντά και χώρος για αυτοδιαχειριζόμενα εργαστήρια στην περιοχή. Αυτές είναι απλές απαιτήσεις που ακόμη και σαν αναρχικοί μέσα σε μια κοινωνία εχθρική προς την αναρχία θα έπρεπε να είμαστε ικανοί να ικανοποιήσουμε.

Παραπομπές:

1. Giancarlo De Carlo "The Housing Problem in Italy" *Freedom* 12 June and 19 June 1948.

2. Colin Ward *Housing: An Anarchist Approach* (Freedom Press 1976, 1983).

3. Johnston Birchall *Building Communities, The Co-operative Way* (Routledge & Kegan Paul 1988).

4. Robert Goodman *After the Planners* (Simon & Schuster 1972) Jane Jacobs *The Death and Life of Great American Cities* (Random House 1961).

5. John Gower Davies *The Evangelistic Bureaucrat* (Tavistock Publication 1972).

6. Sherry Arnstein "A Ladder of Citizen Participation in the USA" *Journal of the American Institute of Planners* July 1969.

7. Alan Mallach, μιλώντας την τελευταία μέρα του συνεδρίου με θέμα "Ξαναφτιάχνοντας τις Πόλεις", που οργανώθηκε από το Αμερικανικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτόνων και το Βασιλικό Ινστιτούτο Βρετανών Αρχιτεκτόνων, στο Benedum Theater του Pittsburgh, την 5η Μαρτίου 1988.

8. Mick Reed "The Peasantry of Nineteenth-Century England: a Neglected Class?" *History Workshop: a journal of socialist and feminist historians* No 18, Autumn 1984.

9. Peter Kropotkin *Fields, Factories and Workshops* (1898), *Campi, fabbriche, officine* (Edizione Antistato 1974).

10. O Ebenezer Howard μιλώντας στο London School of Economics, 18 Ιουλίου 1904.

11. Δες Colin Ward "Anarchism and the informal economy", *The Raven* No 1, 1987.

12. Fergus Murray "The Decentralization of Production-the Decline of the Mass-Collective worker?", στο R. E. Pahl (ed) *On Work: Historical, Comparative and Theoretical Approaches* (Basil Blackwell 1988).

13. C. Richard Hatch Associates *Planning for Change* (Ginn & Co and Architects' Renewal Committee for Harlem 1969).

14. C. Richard Hatch "Italy's Industrial Renaissance: Are American Cities Ready to Learn?" *Urban Land* January 1985.

15. C. George Benello, αναφέρεται στο *Changing work: a magazine about liberating worklife* No 7, Winter 1988.

16. Len Krimerman "C. George Benello: architect of liberating work" στο *Changing work*, ό.π.

17. C. George Benello, αναφέρεται όπως προηγουμένως.

18. Andre Gorz *Farewell to the Working Class: an essay on post-industrial socialism* (Pluto Press 1982).

Το κοινοτιστικό εγχείρημα του Σαρακήνικου

Η παρουσίαση και η διερεύνηση της εμπειρίας εγχειρημάτων που σχετίζονται με τη δημιουργία (μη ιεραρχικών) μορφών κοινωνικής αυτό-οργάνωσης αποτελεί μία από τις βασικές θεματικές ενότητες αυτού του περιοδικού. Το παρακάτω κείμενο αναφέρεται στο κοινοτιστικό εγχείρημα του Σαρακήνικου και είχε δημοσιευτεί στο δεύτερο τεύχος του περιοδικού Μαύρος Ήλιος, το 1982. Οι λόγοι που μας οδήγησαν στην αναδημοσίευσή του είναι ουσιαστικά οι ίδιοι που οδήγησαν και τον εκδότη του Μαύρου Ήλιου σ' ένα τεύχος το οποίο να ασχολείται αποκλειστικά με ζητήματα γύρω από την προβληματική των ελευθεριακών μορφών κοινωνικής οργάνωσης. Κρατώντας απόσταση ακόμα και από την απλή χρησιμοποίηση του όρου "εναλλακτική ζωή", οι λόγοι αυτοί μπορούν να εκφραστούν ως εξής: "μολονότι οι περισσότερες από τις κινήσεις εναλλακτικής ζωής δεν αυτοπροσδιορίζονται ως αναρχικές, γνωρίζουμε ότι αντλούν από την παράδοση των τοπικών κοινοτήτων και των ελευθεριακών κοινοβίων που είναι στενά συνδεδεμένη με τη δική μας παράδοση, την παράδοση του αναρχισμού... ένας άλλος λόγος είναι ότι αυτή ακριβώς η προβληματική της εναλλακτικής ζωής μπορεί κατά τη γνώμη μας να θέσει τις βάσεις για την πραγμάτωση των επιθυμιών μας, να πραγματοποιήσει τη συγκεκριμένη σε βάθος αλλαγή των υφιστάμενων ανθρώπινων σχέσεων εδώ και τώρα: στη δουλειά, στην αγωγή των παιδιών, στις σχέσεις μεταξύ άνδρα και γυναίκας, στη σεξουαλικότητα, στην οικολογία, στους τρόπους και την ηθική του αγωνίζεσθαι, κτλ." (Μαύρος Ήλιος, τ.2).

Το Σαρακήνικο αποτέλεσε το σημαντικότερο κοινοτιστικό εγχείρημα με σαφώς ελευθεριακό χαρακτήρα που υπήρξε στην Ελλάδα μέχρι σήμερα. Το συγκεκριμένο κείμενο αναφέρεται στον τρόπο οργάνωσης και τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελευθεριακή κοινότητα του Σαρακήνικου. Οι λόγοι για τους οποίους το εγχείρημα αυτό δεν μπόρεσε να επιβιώσει και να προχωρήσει είναι ένα ζήτημα που ίσως γίνει δυνατό το διερευνηθεί ως ένα βαθμό σε κάποιο επόμενο τεύχος. Απ' τη μεριά μας πάντως, πιστεύουμε ότι ο εσωστρεφής χαρακτήρας σ' ένα τέτοιο εγχείρημα και η απουσία οποιουδήποτε κοινωνικού ή πολιτιστικού δεσμού με τους κατοίκους της γύρω περιοχής καθιστούν ipso facto αδύνατη την ουσιαστική παρέμβαση στη σύγχρονη πραγματικότητα, η οποία και είναι αναγκαία για τη μετεξέλιξη του εγχειρήματος.

Το όνειρο για μια καλύτερη ζωή τοποθετείται εύκολα πάνω σε ένα νησί. Η ιστορία των κοινωνικών ουτοπιών είναι πλούσια σε τέτοιους μακρινούς κόσμους που δε βρίσκονται σε κανένα χάρτη. Και το Σαρακήνικο, ως πριν μερικά χρόνια ήταν ένα όνειρο. Με τη διαφορά όμως ότι σήμερα θέλει να αναμετρηθεί με την πραγματικότητα.

Η μετατροπή της εικόνας των επιθυμιών σε συγκεκριμένα σχέδια άρχισε τον Σεπτέμβριο του 1978 στη Γερμανία όταν μια ομάδα "τρελών και φαντασιόπληκτων" άρχισε να επεξεργάζεται την ιδέα να οικοδομήσει μια νέα ζωή σ' ένα ελληνικό νησί. Μέσω του ραδιοφώνου και διαφόρων περιοδικών αναζήτησαν άλλους ενδιαφερόμενους στο εγχείρημά τους. Ύστερα από ένα χρόνο, η ομάδα είχε περίπου 200 μέλη τα οποία, αφού ίδρυσαν μια εταιρία, κατόρθωσαν να αγοράσουν ένα κομμάτι γης στην Ιθάκη. Κάθε εταίρος συνείσφερε στο ταμείο του εγχειρήματος το ποσό των 10.000 μάρκων τα μισά περίπου από τα λεφτά που μαζεύτηκαν μ' αυτόν τον τρόπο ξοδεύτηκαν για την αγορά της γης, τα υπόλοιπα θα χρησιμοποιηθούν για την πραγμάτωση του εγχειρήματος. Το Σαρακήνικο, μια βραχώδης γλώσσα που έδωσε και το ωραίο αυτό όνομα σ' αυτό το εγχείρημα, εγκαταλείφθηκε πριν δεκαετίες από τους ντόπιους κατοίκους του. Τώρα φιλοξενεί περίπου πενήντα νέους αποίκους - οι περισσότεροι από τους εταίρους ζουν ακόμα στη Γερμανία.

Οι επισκέπτες γίνονται με χαρά δεκτοί στο Σαρακήνικο αφού προηγουμένως ειδοποιήσουν για την άφιξή τους. Διεύθυνση: Organisationsgruppe, Σαρακήνικο, Βαθύ, Ιθάκη. Έχουν τη δυνατότητα να λάβουν μέρος σε ένα μαγευτικό πείραμα. Στη δημιουργία μιας νέας κοινωνίας που κανείς δεν ξέρει ακόμα πώς θα είναι. Σ' όσους συμμετέχουν κοινή είναι μόνο η ανάγκη να ζήσουν α λ λ ι ώ ς απ' ότι είναι ως τώρα:

"η επιδίωξή μας είναι να οικοδομήσουμε μια κοινότητα που θα εννοεί τον εαυτό της ως πραγματική κοινότητα ζωής. Θέλουμε να ξεφύγουμε από την κοινωνία των σκουπιδιών και της κατανάλωσης, από την απομόνωση της μικροοικογένειας, από τα κλισέ των ρόλων, από το διαχωρισμό μεταξύ εργασίας και ελεύθερου χρόνου. Θέλουμε να ξεφύγουμε από τη νοοτροπία της ιδιοκτησίας και τη επιδίωξή της. Θέλουμε να βελτιώσουμε την ποιότητα της ζωής μας. Αυτή τη δυνατότητα θεωρούμε ότι μας την προσφέρει η ανάπτυξη της προσωπικότητάς μας μέσα σε μια ανοιχτή και γεμάτη αγάπη συμβίωση του ενός με τον άλλον. Θέλουμε μια ζωή που να καθορίζεται όσο γίνεται λιγότερο από εξωτερικούς παράγοντες και γι' αυτό επιδιώκουμε μια όσο γίνεται πληρέστερη αυτάρκεια". (Απόσπασμα από την "Αυτοπαρουσίαση", 1980)

Κανείς ως τώρα δεν είναι σε θέση να πει σίγουρα αν και πως είναι πραγματώσιμες οι επιδιώξεις τους. Δεν υπάρχει (ακόμα) καμιά κοινή αντίληψη αλλά απεναντίας ένα σωρό ιδέες και προτάσεις για πιθανά βήματα εξέλιξης. Μια και το Σαρακήνικο σχεδιάστηκε ευθύς εξαρχής ως "εγχείρημα για τον κα-

θένα", η ομάδα είναι πολύ ετερογενής. Οι "άποικοι" προσφέρουν στο εγχείρημα γνώσεις και ικανότητες από πολλούς και διαφορετικούς επαγγελματικούς τομείς. Αντιπροσωπεύονται όλες οι ηλικίες, από 2 έως 64 χρονών, και τέλος υπάρχουν στο Σαρακήνικο τόσες πολλές αντιλήψεις για τη ζωή όσο και οι άνθρωποι. Αντιπροσωπεύονται όλες οι νοοτροπίες και ιδεολογίες, από το " κάνω έτσι γιατί έτσι γουστάρω" ως την "κατανόηση προς την αναγκαιότητα". Άλλοι θέλουν να ζήσουν από την "εργασία των χεριών" τους και άλλοι δίνουν προτεραιότητα στην "πνευματική εργασία". Αυτή η ανοιχτότητα και ποικιλία απαιτεί από τον καθένα μεγάλη ανοχή και ετοιμότητα για αντιπαράθεση, και δεν αισθάνονται όλοι τόσο δυνατοί για να ανταποκριθούν σ' αυτές τις απαιτήσεις.

Πολλοί εταίροι έχουν εγκαταλείψει το Σαρακήνικο. Η αποχώρησή τους προξένησε μεταξύ των άλλων και μεγάλα οικονομικά προβλήματα, επειδή τα μερίδιά τους από την εταιρία πρέπει να επιστραφούν μέσα σε ένα χρόνο. Αν λοιπόν είχαν τεθεί έγκαιρα και πιο συγκεκριμένοι στόχοι, ίσως ήταν δυνατόν να έχουν προβλεφθεί ορισμένες δυσκολίες και συγκρούσεις. Ωστόσο η ομοφωνία σχετικά με μια αντίληψη που θα είχε διαμορφωθεί στο τραπέζι της συζήτησης θα είχε πνίξει τη διαδικασία της μάθησης στη γέννησή της, αυτήν την διαδικασία που δίνει περισσότερο απ' όλα ώθηση στο Σαρακήνικο: η καθημερινή προσπάθεια να βρεθεί ένας κοινός δρόμος, η συνεχής προσπάθεια να μετατραπούν τα όνειρα σε πραγματικότητα.

ΚΑΝΕ Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΙΣ

Το Σαρακήνικο προσφέρει στον καθένα τη δυνατότητα να πειραματιστεί μόνος ή συλλογικά μπορεί κανείς να δοκιμάσει νέες ή ακόμα και τρελές ιδέες. Δεν υπάρχουν σταθεροί κανόνες ή νόρμες συμπεριφοράς. Οι εκάστοτε παρόντες κάτοικοι ορίζουν, λαμβάνοντας πάντα υπόψιν τη συγκεκριμένη κατάσταση, πώς θέλουν να ζήσουν ο ένας με τον άλλο, ποιος θα ασχοληθεί με κάθε δουλειά κτλ. Αυτή η διαδικασία λειτουργεί όλη την ημέρα, στις συζητήσεις γύρω από το τραπέζι της κουζίνας, στη συλλογική εργασία, στους περιπάτους ή στις ευκαιριακές εξόδους στο κοντινό χωριό - λιμάνι, το Βαθύ. Υποχρεωτικές αποφάσεις λαμβάνονται μόνο από τη γενική συνέλευση που γίνεται μια φορά την εβδομάδα. Η αναγνώριση του υποχρεωτικού χαρακτήρα μιας απόφασης προϋποθέτει την ύπαρξη μιας " ισχυρής πλειοψηφίας": ο τυπικός καθορισμός των αναλογικών ψήφων (που απαιτείται από μια τέτοια διαδικασία) περιττεύει μια και η εκάστοτε "ισχυρή πλειοψηφία" πρέπει να αποδείξει την ισχύ της στην πράξη.

Αποφασιστικό ρόλο σε αυτό το θέμα παίζει η συνεχής προσπάθεια να εμποδιστεί στο Σαρακήνικο η δημιουργία μιας ιεραρχίας. Τυπικά υπάρχει ένα "προεδρείο της εταιρίας" αλλά δεν μπορεί να λειτουργεί για λογαριασμό του εγχειρήματος παρά μόνο με τη νομική έννοια αφού έτσι απαιτούν οι νόμοι. Μέσα στο εγχείρημα κάθε γνώμη μετράει το ίδιο. Ένας πρώην πρόεδρος της εταιρίας που ήθελε να παριστάνει τον προϊστάμενο έχει στο μεταξύ αποκλειστεί. Δύο παραδείγματα μπορούν να δείξουν πώς εφαρμόζεται στην πράξη, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αυτό, το ότι οι σκοποί και οι επιδιώξεις παραμένουν ανοιχτά και αμετάβλητα.

Η γενική συνέλευση γίνεται (χωρίς καμιά ημερήσια διάταξη ή λίστα ομιλητών) με καταπληκτική αρμονία. Πρέπει να αποφασιστεί μια διαδικασία για το τακτικό πότισμα των νεοφυτεμένων δενδρυλλίων κατά το ζεστό και χωρίς βροχές καλοκαίρι. Η πρόταση για την εκ περιτροπής ανάληψη των καθηκόντων - η ευθύνη δηλαδή για το πότισμα ν' αναλαμβάνεται κάθε 14 ημέρες και από τον άλλον- βρίσκει τους σύμφωνους τους περισσότερους παράγοντες. Επίσης η αναγκαιότητα για πιο πολλές επιφάνειες συλλογής βρόχινου νερού (λόγω της συνεχούς έλλειψης νερού) είναι σε όλους προφανής. Η πρόταση να δημοσιευτεί ο κατάλογος των ονομάτων των εταίρων στο μηνιαίο δελτίο αντιμετωπίζεται με περίσκεψη και δε γίνεται αποδεκτή. Το θέμα της έναρξης του σχολείου μένει προσωρινά ανοιχτό, συμφωνία υπάρχει μόνο ως προς το ότι η έναρξη πρέπει να ξεκινήσει με γιορτή. Η συζήτηση για το χτίσιμο ενός σπιτιού για την κοινότητα που από βδομάδες διεγείρει τα πνεύματα δεν κυλάει πια και τόσο αρμονικά. Αλλά μια και η συνέλευση διαλύεται σιγά σιγά, το αποτέλεσμα των διαξιφισμών παραμένει ανοιχτό.

Η επόμενη γενική συνέλευση καταπιάνεται με το αίτημα να αυξηθεί το ημερήσιο χρηματικό ποσό κάθε αποίκου. Το ποσό των 60 δραχμών που ισχύει φτάνει για τη διατροφή αλλά μακροπρόθεσμα δεν μπορεί κανείς να ζει μόνο μ' αυτό. Ό,τι άλλο είναι αναγκαίο εκτός από τα τρόφιμα, πρέπει να το αγοράζει κανείς με δικά του λεφτά. Και μοιραία όποιος δεν έχει τα οικονομικά αποθέματα πιέζεται να πάει για λίγο καιρό να δουλέψει στη Γερμανία, πράγμα που σε τελευταία ανάλυση αποβαίνει σε βάρος του εγχειρήματος. Κατά συνέπεια, μερικοί από τους παρόντες προτείνουν να αυξηθεί το ποσό ώστε να φτάνει για την κάλυψη των βασικών αναγκών. Άλλοι είναι ενάντια στην αύξηση γιατί το άνοιγμα στο ταμείο του εγχειρήματος είναι ήδη πολύ μεγάλο.

Η ερώτηση: από που τέλος πάντων πρέπει να βγουν τα χρήματα; μετατρέπεται από τη μειοψηφία σε κατηγορία ότι κάποιοι δουλεύουν πολύ λίγο. Ό,τι θέλει κανείς να καταναλώνει συλλογικά θα πρέπει κατ' αρχήν να παράγεται συλλογικά. Ενάντια σε αυτήν την άποψη διατυπώνεται το επιχείρημα ότι ο καθένας θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να δουλεύει όσο θέλει,

θα πρέπει να αφήνει τους άλλους στην ησυχία τους. Αφού δεν υπάρχουν ακόμα ξεκάθαρες αντιλήψεις για το τι πρέπει να βγει από το εγχείρημα Σαρακήνικο, πρέπει πρώτα απ' όλα να εξετάζεται το νόημα αυτού που κάνει κάθε φορά κανείς.

Η όξυνση των πνευμάτων δίνει αφορμή για να ξεθαφτούν παλιές συγκρούσεις και διαφορές. Εκτοξεύονται κατηγορίες ενάντια σε μια από τα μέλη ότι θέλει να παριστάνει το αφεντικό, πράγμα που σύμφωνα με μερικούς ουδέτερους δεν ισχύει. Η παράκληση της θιγόμενης να πάρουν όλοι θέση σχετικά μ' αυτό βρίσκει ψυχρή υποδοχή, αφού πολλοί προτιμούν να επανέλθουν στο αρχικό θέμα της συζήτησης. Η πρόταση να γίνει ένας διακανονισμός με βάση την αμοιβαία εμπιστοσύνη, δηλαδή να δίνονται στον κάθε άποικο όσα χρήματα θεωρεί ότι έχει ανάγκη, προκαλεί ανάμικτα συναισθήματα. Ωστόσο υπάρχουν πολλοί που θα ήθελαν να τολμήσουν ένα τέτοιο πείραμα για δυο μήνες. Τελικά επιτυγχάνεται μια συμφωνία για αναβολή της συζήτησης ώστε να δοθεί σε όλους η δυνατότητα να ξανασκεφθούν τις πιθανές λύσεις.

ΤΟ ΑΥΡΙΟ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΑΚΟΜΑ ΜΕΡΑ

Όποιος ζει στο Σαρακήνικο διαλέγει ο ίδιος τον τομέα της εργασίας του δυνατότητες απασχόλησης υπάρχουν πολλές: στη φάση οικοδόμησης του εγχειρήματος το κύριο βάρος πέφτει στη γεωργία, αργότερα το εγχείρημα θα ασχοληθεί κυρίως με τη χρησιμοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας. Φυσικά αφού δεν παράγεται ακόμα ενέργεια, δεν υπάρχουν καθόλου μηχανικά μέσα. Το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς πρέπει να γίνει με τα χέρια. Τα μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής έκτασης είναι γεωργικά εκμεταλλεύσιμο και οι παλιοί κάτοικοι το χρησιμοποιούσαν για την παραγωγή δημητριακών και λαχανικών. Μετά η γη έμεινε ακαλλιέργητη και χρησιμοποιήθηκε ως βοσκότοπος για ένα κοπάδι κατσίκες. Η ανακαλλιέργεια του εδάφους είναι δύσκολη δουλειά. Μεγάλες εκτάσεις έχουν καλυφθεί από θάμνους και πρέπει να καθαριστούν. Οι τοίχοι που συγκρατούν τις Πεζούλες στο απόκρημνο αυτό έδαφος έχουν ως ένα βαθμό πέσει και πρέπει να ξαναχτιστούν Στα δυο χρόνια που έχουν περάσει από τότε που αποικήθηκε το Σαρακήνικο, έχουν φυτευτεί τρία μεγάλα περιβόλια με λαχανικά. Το ένα στη χαράδρα, το δεύτερο στα μισά του υψόμετρου της χερσονήσου και το τρίτο ψηλά στον "κήπο της Εδέμ" όπου το έδαφος είναι πολύ εύφορο. Τελευταία φυτεύτηκε πειραματικά κι ένα χωράφι με δημητριακά. Υπάρχει ήδη ένα μικρό φυτώριο, θα Περάσουν όμως, κάμποσα χρόνια ακόμα ώσπου να βγάλουν καρπό τα νεοφυτεμένα οπωροφόρα και ίσκιο οι λεύκες. Το ίδιο ισχύει και για τα αμπέλια , τους ευκαλύπτους, κτλ.

Η απόδοση των λαχανόκηπων καλύπτει μεγάλο μέρος των αναγκών των αποίκων με πλούσια σε βιταμίνες τροφή. Αλλά μόνο κατά τη διάρκεια του βροχερού χειμώνα. Το καλοκαίρι το μεγαλύτερο μέρος του εδάφους μένει ακαλλιέργητο γιατί δεν υπάρχουν ακόμα εγκαταστάσεις για πότισμα. Η έλλειψη νερού το καλοκαίρι αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα του Σαρακήνικου. Υπάρχουν βέβαια τρεις στέρνες αλλά φτάνουν ίσα - ίσα για να καλυφθούν οι ανάγκες σε πόσιμο νερό. Η μικρή πηγή που αναβλύζει από τη σχισμή ενός βράχου δε βοηθάει και πολύ γιατί το καλοκαίρι το νερό της γίνεται γλυφό ή αρμυρό. Η εγκατάσταση ενός πλήρους δικτύου για πότισμα δεν είναι προς το παρόν δυνατή λόγω των οικονομικών προβλημάτων. Η δημιουργία 10 μεγάλων δεξαμενών για βρόχινο νερό θα πρέπει να θεωρηθεί καλή λύση ανάγκης για το άμεσο μέλλον.

Επίσης λόγω της μακράς περιόδου ξηρασίας, είναι πολύ περιορισμένη η κτηνοτροφία. Υπάρχουν 3 γαϊδούρια που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά βαριών αντικειμένων γιατί δεν υπάρχει δρόμος στο Σαρακήνικο. Για αγελάδες δεν επαρκεί ο βοσκότοπος γιατί το καλοκαίρι ξεραίνεται τελείως η πρασινάδα. Στο μέλλον ανάλογα με τις δυνατότητες, θα προμηθευτούν κατσίκες ή πρόβατα. Για την ώρα, οι άποικοι αρκούνται στις κότες, τις γάτες και τις μέλισσες. Οι γάτες έχουν αναλάβει σοβαρή αποστολή να διώχνουν τα ποντίκια που στην αρχή φρόντιζαν ακούραστα να τρώνε και να καταστρέφουν τα πάντα, από πουλόβερ ως παιχνίδια καθώς και τα αποθέματα τροφίμων. Υπάρχουν 6 κυψέλες μέλισσες που φτιάχνουν κάμποσο μέλι αλλά χρειάζονται ακόμα πολλές για να φτάνει το μέλι για όλους. Πρέπει να γίνουν τουλάχιστον 18 κυψέλες για να καλυφθούν οι ανάγκες. Όσο για το σφάξιμο των ζώων υπάρχουν συγκρουόμενες απόψεις. Μερικοί φυτοφάγοι απαιτούν να απαγορευτεί η θανάτωση ζώων σε όλη την επικράτεια του Σαρακήνικου. Αυτή η απαίτηση δεν ενθουσιάζει τους άλλους που τους αρέσει να τρώνε κρέας. Ως τώρα πάντως οι κότες που δεν κάνουν αυγά καταλήγουν στην κατσαρόλα. Λόγω της ποικιλομορφίας και της έκτασης των πρακτικών δυσκολιών μερικοί από τους άποικους δεν πιστεύουν ότι θα μπορέσουν να τραφούν απ' την απόδοση της καλλιέργειας της γης. Το γεγονός ότι η δουλειά είναι τόσο σκληρή συνέβαλε σημαντικά στην αποθάρρυνση και την εξάπλωση μιας κάποιας μορφής παραίτησης.

Γι' αυτούς τους λόγους, η αναζήτηση παραπέρα πηγών εισοδήματος απέκτησε μεγαλύτερη σπουδαιότητα απ' ότι αρχικά προβλεπόταν. Έτσι επιβλήθηκε σχεδόν από μόνη της η σκέψη ν΄ αρχίσουν να πουλάνε ελιές μια και τα οχτακόσια περίπου γέρικα ελαιόδεντρα του Σαρακήνικου παράγουν πολύ περισσότερο καρπό απ' όσο μπορούν να μαζέψουν οι κάτοικοί του. Η φασκομηλιά που φυτρώνει σε μεγάλο μέρος της έκτασης, μαζεύεται μετά την ανθοφορία, ξεραίνεται, τρίβεται και πουλιέται. Α-

ναπτύσσεται επίσης και η χειροτεχνία : το γνέσιμο, το πλέξιμο και ο αργαλειός κι αυτό πρώτα πρώτα για εισοδηματικούς λόγους. Σχεδόν όλοι οι Σαρακηνοί (όπως αυτοαποκαλούνται) συμμετέχουν στην κατασκευή χειροποίητων σκούφων και πουλόβερ. Το ξεδίπλωμα του πλεχτού έχει γίνει βασικό συστατικό της ευχάριστης ατμόσφαιρας των γενικών συνελεύσεων ή των συζητήσεων γύρω από το τραπέζι του καφέ. Μ' αυτό τον τρόπο τα μάλλινα προϊόντα τους συμβάλλουν ήδη σημαντικά στη χρηματοδότηση του εγχειρήματος. Μια σχετικά σίγουρη πηγή εισοδήματος είναι και η πώληση πληροφοριών. Πρόκειται τέλος πάντων για το μηνιαίο δελτίο που απευθύνεται στα μέλη και το οποίο γράφει σχετικά με την εξέλιξη του εγχειρήματος. (Μέλος μπορεί να γίνει όποιος θέλει να επισκέπτεται το Σαρακήνικο ή ενδιαφέρεται να παίρνει τακτικά πληροφορίες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πρέπει να γίνει και εταίρος. Τα μέλη, με μια μηνιαία συνδρομή περίπου 250 δραχμών, παρέχουν την υποστήριξη τους στο εγχείρημα.) Εκτός από αυτά πρόκειται να γραφτεί στο μέλλον και βιβλίο: κι έτσι το Σαρακήνικο θα μπορέσει να γίνει προσιτό σ' ένα ευρύτερο κύκλο ενδιαφερομένων. Για να περιοριστεί το άνοιγμα του ταμείου, μερικοί από τους εταίρους εξακολουθούν να μισθώνουν τους εαυτούς τους στη Γερμανία προς όφελος του εγχειρήματος. Οι δυνατότητες να βρεθεί δουλειά στο Βαθύ είναι πολύ περιορισμένες και αντιμετωπίζονται με πολλές επιφυλάξεις.

Παρά πέρα υπάρχουν ιδέες πολλές. Ορισμένοι ονειρεύονται ένα ιχθυοτροφείο, άλλοι τη δημιουργία ενός κέντρου θεραπείας. Πάντως το κύριο βάρος των σχεδίων για το μέλλον πέφτει στην ανάπτυξη της εναλλακτικής τεχνολογίας:

"θέλουμε να δημιουργήσουμε μια συνείδηση σε σχέση με την ενέργεια που να λαμβάνει υπόψη το πόσο σπουδαίες είναι για μας οι δυνάμεις της φύσης. Θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε μόνο μορφές ενέργειας που να είναι ανανεώσιμες, να μην επιβαρύνουν το φυσικό περιβάλλον και να μπορούν να υπαχθούν στις βασικές αρχές των φυσικών κύκλων. Αυτό για μας σημαίνει: αιολική ενέργεια, ηλιακή ενέργεια και biogas(1). Η τεχνολογία και οι εγκαταστάσεις θα πρέπει να είναι προσιτές και κατανοητές σχεδόν σε όλους και θα πρέπει να εντάσσονται αρμονικά στο τοπίο. Απλές συσκευές που θα πρέπει αποφεύγοντας την υπερεξειδίκευση, να κατασκευάζονται από τον καθένα, να επιδιορθώνονται εύκολα και να μην είναι ενοχλητικές (θόρυβος κτλ.) στη λειτουργία τους" (Απόσπασμα από την Αυτοπαρουσίαση)

Με βάση το σκεπτικό έχει προγραμματιστεί η χρήση ηλιακών συλλεκτών για θέρμανση νερού και αφαλάτωση του θαλασσινού νερού καθώς και η κατασκευή ανεμόμυλων για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος. Για την προετοιμασία αυτών των σχεδίων μαζεύονται ήδη από έναν μικρό μετεωρολογικό σταθμό τα πιο σπουδαία στοιχεία σχετικά με τις αλλαγές της θερμοκρασίας και την ταχύτητα των ανέμων. Μια και το Σαρακήνικο διαθέτει το μοναδικό μετεωρολογικό σταθμό στην Ιθάκη υπάρχει η ελπίδα για εμπορική χρησιμοποίησή των μετεωρολογικών στοιχείων.

Εκτός από τα παραπάνω, έχουν γίνει μάλλον ελάχιστα πράγματα προς αυτήν την κατεύθυνση. Εφόσον δεν υπάρχει ηλεκτρικό ρεύμα - και για όσο διάστημα δεν θα υπάρχει - ο φωτισμός γίνεται με λάμπες πετρελαίου. Η λειτουργία μιας εγκατάστασης παραγωγής biogas που επιχειρήθηκε στην αρχή απέτυχε λόγω της έλλειψης αρκετών οργανικών απορριμμάτων. Προσωρινά οι άποικοι μαγειρεύουν με πετρογκάζ ή ξύλα. Υπάρχει ήδη μια συσκευή που μαγειρεύει με ηλιακή ενέργεια και ενδέχεται να χρησιμοποιηθεί σαν μοντέλο για να κατασκευαστούν κι άλλες. Τα οργανικά απορρίμματα ξεκαθαρίζονται και ανάλογα με το είδος τους χρησιμοποιούνται ως τροφή για τις κότες ή ως λίπασμα. Παρ' όλα αυτά, το υπόλοιπο των " σκουπιδιών" (που είναι και το μεγαλύτερο ποσοστό τους) καταλήγει στον σκουπιδότοπο του γειτονικού χωριού: η νοοτροπία του να πετιούνται τα λεγόμενα " άχρηστα πράγματα" είναι ακόμα βαθιά ριζωμένη στα μέλη της ομάδας. Μόλις τώρα αρχίζει σιγά σιγά ν' αναπτύσσεται κάποια συνείδηση για το ότι η ένταξη στην κυκλική διαδικασία της φύσης ξεκινά απ' τα μικροπράγματα της καταναλωτικής μας συμπεριφοράς:

"είναι απαράδεκτο από μέρους μας το γεγονός πως πηγαίνουμε να ψωνίσουμε στο Βαθύ, αφήνουμε να μπαίνουν τα ψώνια μας σε πλαστικές σακούλες μόνο και μόνο για να μπορούμε μετά να τις χρησιμοποιήσουμε για τα σκουπίδια μας"

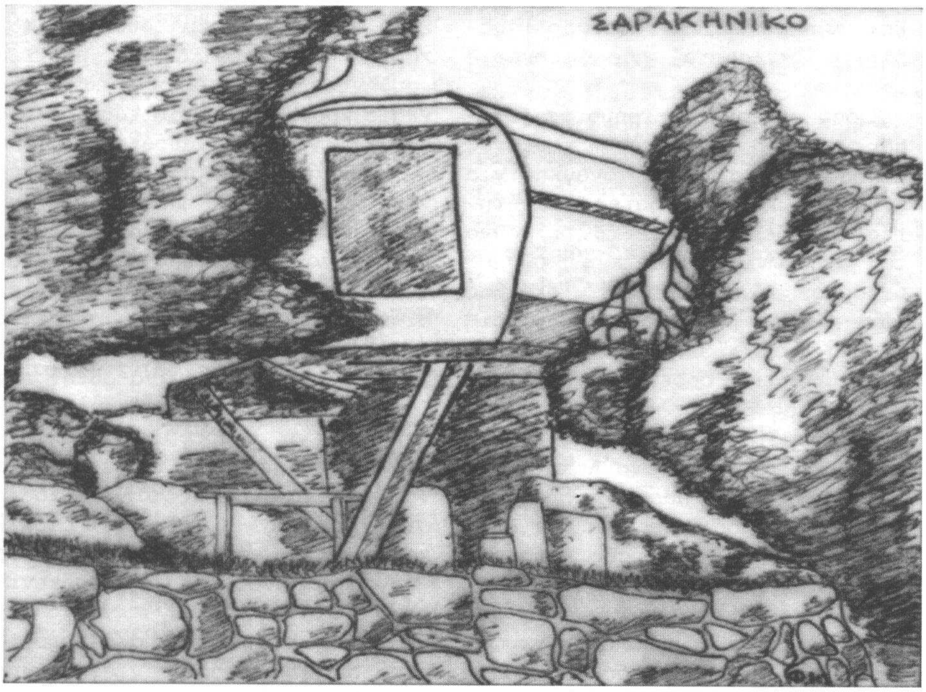
Στο Σαρακήνικο τα πάντα εξελίσσονται· με βραδύτερο ρυθμό απ' ότι στη στρεσαρισμένη βιομηχανική κοινωνία. Το να μπορούν να συνεννοούνται τα μέλη της ομάδας έχει απόλυτη προτεραιότητα σε σχέση με τις άλλες αναγκαιότητες. Ξέροντας ότι έχουν φέρει και τις όποιες μαλακίες τους από τη Γερμανία, οι Σαρακηνοί δίνουν μεγάλη σημασία στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του καθένα. Μεγάλη σημασία δίνεται επίσης στην απόλαυση μια χωρίς έντασης ζωής, στη δυνατότητά του να διαθέτει κανείς το χρόνο του όπως θέλει και να μην δουλεύει καταναγκαστικά. Η συλλογική εργασία είναι φυσικά ένας ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας ειδικότερα όσον αφορά την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων. Αλλά στο Σαρακήνικο δεν υπάρχει καμιά υποχρέωση για αποδοτικότητα, όπως δεν υπάρχουν και καθορισμένες ώρες ή χρόνος εργασίας.

Ο,τι γίνεται γίνεται μετά από πολλή σκέψη, ειδικότερα όταν μια δραστηριότητα δημιουργεί ανεπανόρθωτες καταστάσεις. Κάθε εργασία που είναι απαραίτητη για τι εγχείρημα έχει ίση αξία, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψη αν πρόκειται για παραγωγική δραστηριότητα (λόγου χάρη η κηπουρική) ή για παροχή υπηρεσιών (λόγου χάρη η φροντίδα των παιδιών). Έτσι ο κάθε εταίρος έχει την ίδια ευθύνη για την επιτυχία του εγχειρήματος. Συμβαίνει, όμως, να μην συμπίπτει πάντα το υποκειμενικά με το αντικειμενικά αναγκαίο. Όποιος ήταν συνηθισμένος να δουλεύει κάτω από εξωτερικά καθοριζόμενη πίεση πρέπει να κοπιάσει πολύ ώσπου να μπορέσει να χρησιμοποιήσει με νόημα τη δυνατότητα του αυτοκαθορισμού. Πράγμα που δεν μπορεί να σημαίνει ότι η ασυνήθιστη αυτή ελευθερία μπορεί να καταλήξει σε έναν άνετο τρόπο ζωής σε βάρος των άλλων. Η δυσκολία αυτή μπορεί να εμφανιστεί ακόμα και ως εσωτερικευμένος καταναγκασμός για την αποδοτικότητα που εκφράζεται με την τυφλή υ-

περαπασχόληση και την χωρίς νόημα ενεργητικότητα.

Και τα δυο άκρα υπάρχουν στο Σαρακήνικο και πολύ συχνά τη σπάνε το ένα στο άλλο. Παρ' όλα αυτά δημιουργούνται ένα σωρό διαδικασίες μάθησης και δε λείπει η ετοιμότητα να θιχτεί και να τεθεί σε συζήτηση το κάθε πρόβλημα. Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν "καθορισμένες" ώρες εργασίας συμβάλλει ώστε να καταργείται και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό, ο διαχωρισμός μεταξύ ελεύθερου χρόνου και χρόνου εργασίας- σχεδιασμός και διεκπεραίωση εργασίας, κοινωνική συνύπαρξη και οι λεγόμενες ασχολίες του "ελεύθερου χρόνου", ρέουν το ένα μέσα στο άλλο και δεν υπάρχει κανένας διαχωρισμός μεταξύ της λεγόμενης "εργασίας στο σπίτι" και της συλλογικής εργασίας για το εγχείρημα. Λόγου χάρη η φροντίδα των μικρών παιδιών μπορεί και μερικές φορές να συνδυαστεί με τη δουλειά στην κουζίνα. Επίσης, μπορεί κανείς να τη βρει καλύτερα καθαρίζοντας κρεμμυδάκια όταν κάποιος άλλος δίπλα του παίζει κιθάρα. Σε όποιον θέλει να κάνει μπάνιο στη θάλασσα κάνει καλό ιδιαίτερα το χειμώνα να ζεστάνει κάπως το σώμα του με ασκήσεις. Έτσι συμβαίνει συχνά στο Σαρακήνικο να συνδυάζεται η σκληρή σωματική εργασία με ένα ανακουφιστικό και δροσιστικό μπάνιο στη θάλασσα. Την ώρα του βραδινού φαγητού ένας σκέφτεται πώς μπορεί να φτιάξει μόνος του ένα εκκολαπτήριο ή μια δεξαμενή για βρόχινο νερό. Ένας άλλος διαβάζει το γράμμα ενός εταίρου που βρίσκεται προσωρινά στη Γερμανία. Το γράμμα περιέχει μερικές ενδιαφέρουσες προτάσεις για την οργάνωση της μελισσοκομίας που πρέπει να τυπωθούν στο μηνιαίο δελτίο. Αμέσως αρχίζει μια ζωηρή συζήτηση: Μήπως πρέπει να αποκεντρωθεί η δουλειά στις μέλισσες; Έχει νόημα να δημιουργηθούν ανάλογες μεταβατικές μορφές μεταξύ συγκεντροποιημένων και αποκεντρωμένων μορφών εργασίας; Ή μήπως κάτι τέτοιο θα οδηγήσει σε μεγάλο κομφούζιο;

Απ' την ελεύθερη κατανομή του χρόνου εξαιρείται στο Σαρακήνικο το σχολείο. Όλοι σχεδόν οι άποικοι συμμετέχουν στη διδασκαλία των 8 παιδιών σχολικής ηλικίας και θεωρείται αυτονόητο ότι η διδακτική δραστηριότητα απαιτεί κάποια πειθαρχία. Το πρόγραμμα διδασκαλίας είναι αντικείμενο κοινής επεξεργασίας με τα παιδιά και ως προς το περιεχόμενο έχει σαν κατευθυντήρια γραμμή το πρόγραμμα διδασκαλίας του γερμανικού σχολείου στη Αθήνα. Τα παιδιά που είναι 6 ως 8 χρονών σχηματίζουν μια ομάδα, και τα παιδιά που είναι 13- 14 χρονών μια άλλη. Έτσι, ως προς τη δομή των τάξεων, διαμορφώνονται ιδεώδεις συνθήκες μάθησης. Το μάθημα αρχίζει πάντα με μια ώρα ξένη γλώσσα (αγγλικά και ελληνικά). Ύστερα συγκεντρώνεται σε ένα ειδικό θέμα που η επεξεργασία του αρχίζει μετά απ' το πρωινό φαγητό στου "δάσκαλου της ημέρας". Αυτό το είδος μαθήματος εξασφαλίζει τις καλύτερες συνθήκες για τη σύνδεση του θεωρητικού περιεχομένου του μαθήματος με μια πρακτική δραστηριότητα. Τα παιδιά, μέσα στα πλαίσια της εκπαίδευσης τους, συμμετέχουν λόγου χάρη στη δουλειά που γίνεται στους λαχανόκηπους. Έτσι μαθαίνουν μόνο στις διάφορες μεθόδους βιολογικής καλλιέργειας της γης αλλά και πως να ενεργούν υπεύθυνα σύμφωνα με το πνεύμα του όλου εγχειρήματος.

Ο ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Η ανάγκη για ένα σπίτι υπάρχει σε κάθε άνθρωπο και αναμφίβολα περιέχει πολύ περισσότερα από μια απλή επιθυμία για μια σκεπή πάνω απ' το κεφάλι. Απ' την άλλη, βλέπει κανείς ότι η μοντέρνα αρχιτεκτονική δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι το "είδος των σπιτιών" προκαθορίζει τις κοινωνικές σχέσεις που μόνον αυτές, σε τελευταία ανάλυση, μπορούν να γεμίσουν με ζωή το "κατοικείν". Η επιρροή μερικών μορφών κατοικίας στις συνθήκες ζωής της κοινότητας γίνεται αντιληπτή μόνο όταν είναι αργά πια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περιοχή Μέρκισες Φίρτελ του Δυτικού Βερολίνου. Στο μπετονένιο αυτό περιβάλλον, οι απομονωμένοι άνθρωποι αποκτούν πολύ γρήγορα ένα σωρό ψυχικά προβλήματα.

Σπάνια υπάρχει η δυνατότητα να συνταιριαστεί από την αρχή ο χαρακτήρας μιας ολόκληρης συνοικίας με τις ανάγκες των ανθρώπων που θέλουν να ζήσουν σε αυτή. Στο Σαρακήνικο οι άνθρωποι έχουν συνείδηση αυτής της μοναδικής ευκαιρίας. Πριν διαμορφώσουν οριστικές καταστάσεις μ' οποιαδήποτε χτισίματα παρέχουν στον εαυτό τους την πολυτέλεια της ώριμης σκέψης.

"θέλουμε να καταναλώνουμε συλλογικά ό,τι συλλογικά παράγουμε. Σ' αυτό μπορεί να βοηθήσει πολύ μια συγκεκριμένη μορφή κατοικίας. Επομένως, η υποδομή που θα οικοδομήσουμε θα είναι χωριουδάκια όπου εκτός απ' τις συλλογικές εγκαταστάσεις, θα παρέχεται στον καθένα και η δυνατότητα να πραγματώσει τις επιθυμίες του ως προς το θέμα ΄΄κατοικία΄΄. Τα αν

αυτό θα γίνει ομαδικά ή ατομικά είναι μια απόφαση που θα ληφθεί από τον καθένα ξεχωριστά". (Απόσπασμα απ' την ''Αυτοπαρουσίαση'')

Αν ληφθούν υπόψη οι επιφάνειες που μπορούν να καλλιεργηθούν δε μένει και μεγάλη δυνατότητα εκλογής για την τοποθέτηση των μελλοντικών κέντρων της αποικίας. Ένας άλλος περιορισμός είναι ότι το Σαρακήνικο είναι σεισμογόνος περιοχή και οι ελληνικές υπηρεσίες περιορίζουν στενά κάθε οικοδομική δραστηριότητα. Αρχικά δόθηκαν άδειες μόνο για το ξαναχτίσιμο των 4 υπαρχόντων ερειπίων. Το θέμα του αν και πότε θα χτιστούν εκεί κατοικίες ή κτίρια για κοινή χρήση προς το παρόν μένει ανοιχτό. Ανοιχτό μένει επίσης και το θέμα της κατασκευής δρόμου στο Σαρακήνικο. Από τη μια μεριά το ανώμαλο μονοπάτι (που ξαναμαθαίνει το περπάτημα σε μερικούς σκουριασμένους της πόλης) συμβάλλει πολύ στο χαρακτήρα της μικρής χερσονήσου. Η κατασκευή δρόμου στην περιοχή θα έφερνε ένα σωρό αλλαγές που θα κατέστρεφαν το ρομαντισμό της ακόμα και αν υπήρχε τρόπος να κρατηθούν μακριά τα θορυβώδη αυτοκίνητα. Απ' την άλλη, το άβατο μονοπάτι εμποδίζει τη μεταφορά βαριών αντικειμένων που είναι επειγόντως αναγκαία. Λόγου χάρη για τις μετρήσεις στον "κήπο της Εδέμ" χρειάζεται ένα κομπρεσέρ. Επίσης, δεν μπορεί να αποκλειστεί για πάντα η πιθανότητα να χρειαστεί η άμεση μεταφορά ενός αρρώστου. Ο σχεδιασμός της μελλοντικής υποδομής όμως είναι μικρό μέρος από τα υπάρχοντα προβλήματα. Οι άποικοι του Σαρακήνικου έχουν σκοπό να πραγματώσουν νέες ιδέες όσον αφορά την αρχιτεκτονική του κάθε οικοδομήματος. Τα σπίτια πρέπει να εναρμονίζονται με το περιβάλλον τους., Σύμφωνα μ' αυτήν την άποψη, πρέπει να μελετηθεί σε βάθος ποια υ λ ι κ ά και ποιες μ ο ρ φ έ ς ταιριάζουν στο φ υ σ ι κ ό περιβάλλον. Είναι αυτονόητο ότι κανείς δε θα μείνει ικανοποιημένος με μερικά μπετονένια κουτιά. Όσο για το αν θα χρησιμοποιηθούν οι πέτρες που αφθονούν στην περιοχή υπάρχουν σοβαροί περιορισμοί λόγω του κινδύνου των σεισμών και των προδιαγραφών του οικοδομικού κανονισμού (οι επίσημες προδιαγραφές καθορίζουν συγκεκριμένα τη χρησιμοποίηση μπετόν με σκελετό από σίδερο). Τα ξύλο ίσως θα ήταν καλύτερη εναλλακτική λύση αλλά το ξύλο στην Ελλάδα είναι και λίγο και πολύ ακριβό. Επιπλέον οι άποικοι δε συμφωνούν (προς το παρόν τουλάχιστον) ως προς την ομορυθμία των επιθυμούμενων κτισμάτων.

Το πρόβλημα των υλικών κατασκευής είναι στενά συνδεδεμένο με το πρόβλημα της μ ο ρ φ ή ς του χώρου κατοικίας. Οι ατομικές επιθυμίες ως προς αυτό το θέμα εκτείνονται σ' ένα ευρύτατο φάσμα και περιλαμβάνουν από εξάγωνα κτίσματα που έχουν πρότυπο τα κελιά των μελισσών, ως πυραμίδες, σφαιρικά κτίσματα και σπηλιές στη γη και τους βράχους. Εκτός από αυτά, υπάρχουν και μερικοί που θέλουν να κατοικούν σε "παλιομοδίτικα κτίσματα" με τέσσερις τοίχους.

Η δόμηση του εγχειρήματος σε αποκεντρωμένες ομάδες - κουζίνες ανταποκρίνεται στη ανάγκη για προσιτές και προσβατές κοινότητες αλλά εμπεριέχει τον κίνδυνο των ανταγωνιστικών τρόπων συμπεριφοράς. Αλλά γι' αυτό ακριβώς κάθε ομάδα - κουζίνα έχει το δικό της λαχανόκηπο και από το περίσσευμα της σοδειάς της δίνει στις άλλες ομάδες. Ωστόσο δεν έχει αποφασιστεί ακόμα "αν μπορεί να πάρει κάτι από ένα λαχανόκηπο όταν δεν είναι παρόν κανένα μέλος της αρμόδιας ομάδας". Έτσι εκφράζεται από μερικούς και η επιθυμία για οικονομική αποκέντρωση του εγχειρήματος. Με αυτήν την επιθυμία για αποκέντρωση συνδέεται και η ελπίδα για καλύτερο έλεγχο των αποτελεσμάτων της εργασίας με στόχο το πιο αναπτυγμένο αίσθημα ευθύνης του ατόμου απέναντι στο εγχείρημα. Η μεγαλύτερη αυτονομία της κάθε ομάδας - κουζίνας θα μπορούσε ίσως να συμβάλλει στο ξεπέρασμα των δεδομένων ανισοτήτων. Ωστόσο δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι τα σχετικά μέτρα (τραβηγμένα στα άκρα) ενδέχεται να φέρουν το αντίθετο αποτέλεσμα και να προκαλέσουν τη δημιουργία άνισων αναλογιών κατοχής. (Η Τζόαν Γκάλντουγκ βλέπει τη λύση του ανάλογου προβλήματος στην προσπάθεια να γίνεται η αυτάρκεια αποτελεσματική σ' ολοένα περισσότερα επίπεδα. Η συγκεντροποίηση και η αποκέντρωση δεν αποτελούν όσον αφορά αυτό το θέμα δυο ανταγωνιστικές αντιφάσεις αλλά δυο εξίσου απαραίτητους πόλους του αυτό - ανεφοδιασμού.) Ό,τι και να γίνει, η λύση που θα βρεθεί θα πρέπει να βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη. Οι υπάρχουσες προϋποθέσεις ευνοούν κάτι τέτοιο: το Σαρακήνικο δεν είναι απαλλαγμένο από συγκρούσεις και μικρότητες, αλλά ακόμα και η πιο μεγάλη διαφορά απόψεων δεν μπορεί να κλονίσει την πεποίθηση των διαφωνούντων ότι θα αγκαλιαστούν αν έρθει κάποιος να πει " Ξέρεις δε νιώθω καλά". Αυτό το υγιές μίγμα ειλικρινούς ετοιμότητας γι' αντιπαράθεση και ειλικρινούς συμπάθειας καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλο μέσα στην κοινότητα. Σπάνια συναντώνται δυο άποικοι χωρίς να ανταλλάξουν μερικές κουβέντες. Όλοι έχουν τον αναγκαίο χρόνο, τόσο για τους άλλους όσο και για τον εαυτό τους.

Η σημαντικότερη ώρα στο Σαρακήνικο είναι η ώρα της άφιξης του καραβιού. Αργά το απομεσήμερο μπορεί να το δει κανείς που κατευθύνεται προς την Κεφαλλονιά. Μισή ώρα πριν φτάσει στο Βαθύ περνάει ακριβώς μπροστά από το Σαρακήνικο. Πολύ συχνά αυτήν την ώρα, οι άποικοι βρίσκονται σε ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα αναχώρησης ή στο δρόμο για το λιμάνι για να υποδεχτούν τους φίλους τους. Οι ''τελετές'' υποδοχής κι αποχαιρετισμού είναι ένας από τους ''άγραφους νόμους του Σαρακήνικου.

Τα παιδιά βρίσκουν στο Σαρακήνικο σχεδόν παραδεισένιες συνθήκες ζωής. Ειδικά τα πιο μικρά "είναι ήδη χαμένα για τον κόσμο των πολυκατοικιών". Δεν υπάρχει κανένας περιορισμός ως προς την ανάπτυξη της φαντασίας τους. Από νωρίς μαθαίνουν να στέκονται στα δικά τους πόδια και να αποφασίζουν μόνα τους για τα θέματα που τους αφορούν. Σχεδόν όλοι οι ενήλικες αισθάνονται λιγότερο ή περισσότερο υπεύθυνοι για όλα τα παιδιά. Δίνεται βέβαια κάποια προσοχή στους οικογενειακούς δεσμούς ωστόσο τα παιδιά μπορούν αν θέλουν να περάσουν μερικές μέρες με τους φίλους τους. Απ' την άλλη μπορούν και οι γονείς να φεύγουν κάπου κάπου μόνοι τους χωρίς να φοβούνται μήπως συμβεί κά-

τι στα παιδιά. Δεν υπάρχουν όμως (κανένας παράδεισος δεν είναι τέλειος) πολλές πιθανότητες επαφής με συνομήλικους και αυτό μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα και ιδιαίτερα για τα πιο μεγάλα παιδιά. Έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για να βελτιωθεί η επαφή με τα παιδιά του νησιού αλλά απέτυχαν ως τώρα λόγω των γλωσσικών δυσκολιών. Γι' αυτό το λόγο μερικοί θεωρούν κάπως στενόμυαλη τη μη παρακολούθηση των μαθημάτων κάποιου ελληνικού σχολείου μολονότι η παιδαγωγική προσπάθεια του Σαρακήνικου έχει μια άλλη ποιότητα.

ΖΕΙ ΚΑΝΕΙΣ ΕΤΣΙ: Ο ΕΝΑΣ ΠΛΑΙ ΣΤΟΝ ΑΛΛΟ

Η σχετική απομόνωση των παιδιών είναι ενδεικτική μιας κατάστασης που σε ηπιότερη μορφή υπάρχει σε όλο το Σαρακήνικο: η "γερμανική" αποικία αν δεν βελτιώσει τις σχέσεις με τους ντόπιους, κινδυνεύει να γίνει ένα εξωτικό γκέτο. Το Σαρακήνικο, όσον αφορά την ένταξή του σ' ένα καινούριο περιβάλλον, έχει τις ίδιες δυσκολίες που έχουν όλες οι κοινότητες οι οποίες ξεφεύγουν απ' τις κοινωνικές νόρμες και γι' αυτό γίνονται αντικείμενο προσοχής των υπολοίπων. Επιπλέον η προσοχή των ντόπιων δεν εστιάζεται μόνο στο ασυνήθιστο και ξένο για τα δικά τους πρότυπα τρόπο ζωής αλλά και στο γεγονός ότι οι νέοι άποικοι είναι αλλοδαποί.

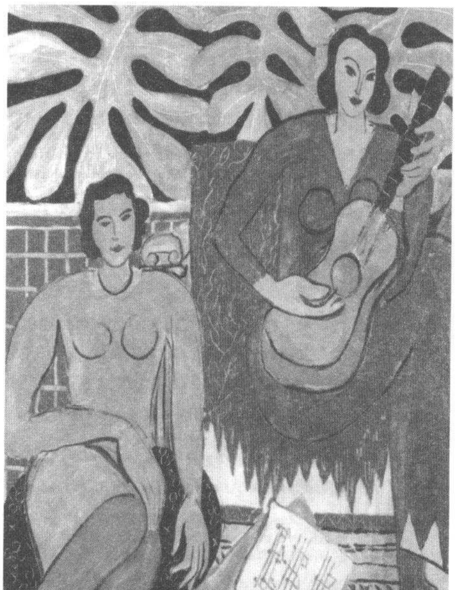
Τι θα συνέβαινε σε αντίστροφες συνθήκες, αν δηλαδή αποφάσιζαν ξαφνικά περίπου διακόσιοι έλληνες να κάνουν μια αποικία στο δάσος της Βαυαρίας; Είναι σίγουρο ότι δεν θα συναντούσαν την ίδια φιλόξενη διάθεση με την οποία γίνεται δεκτός ένας ξένος στην Ιθάκη. Με βάση το σκεπτικό έγινε και η πρώτη εγκατάσταση της γερμανικής αποικίας στην Ελλάδα, μολονότι υπήρξαν και κάποια εμπόδια, φυσικά σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο πόθος για τον ηλιόλουστο νότο:

"Για τους πιο πολλούς από μας είναι πολύ σημαντικό να δοκιμάσουμε έναν εναλλακτικό τρόπο ζωής. Το πού είναι δευτερεύον. Όμως , ο ήλιος του νότου είναι ήδη ένας σημαντικός παράγοντας - να μπορείς δηλαδή να περνάς μεγάλο μέρος της ζωής σου έξω, κτλ. - όπως επίσης και η νοοτροπία των ελλήνων που ελπίζουμε ότι θα είναι αρκετά ευνοϊκή προς τους σκοπούς μας... Πιστεύουμε ότι δεν είναι άδικο (νεο-αποικιοκρατία) το ότι έχουμε αγοράσει ελληνική γη. Λόγω της συνεχούς αστυφιλίας στην Ελλάδα, η γη είναι ακαλλιέργητη... όσο για μας, δε θεωρούμε σημαντικό το ποιος κατέχει τη γη αλλά το αν γίνεται σωστή η χρήση της. Επιδιώκουμε καλές σχέσεις με τους έλληνες γείτονές μας."(Απόσπασμα από την Αυτοπαρουσίαση)

Ο ελληνικός τύπος άσκησε έντονη κριτική για το "ολοκληρωτικό ξεπούλημα της ελληνικής γης" που έγινε δυνατό μόνο λόγω των ασαφειών των σχετικών νόμων. Η μομφή στράφηκε όμως μόνο εναντίον της βλακείας των αρμοδίων υπηρεσιών και άφησε ήσυχους τους γερμανούς άποικους που επωφελήθηκαν από τα κενά των νόμων. Τα κίνητρά τους έγιναν αντικείμενο καλόπιστης κριτικής:

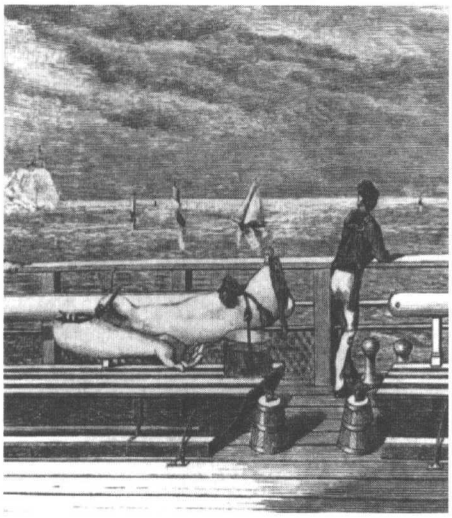
"Αν αυτό το χωριό μείνει μια περιορισμένη μειοψηφία και το μόνο που θέλουν οι κάτοικοί του είναι πράγματι το να ζήσουν μια φυσική ζωή, το πείραμα παρουσιάζει γενικό ενδιαφέρον, θα γίνει όμως κάτι τέτοιο;" ("Οικονομικός Ταχυδρόμος", 25 Οκτωβρίου 1979 - μεταφράστηκε και δημοσιεύτηκε στο μηνιαίο δελτίο του Σαρακήνικου: INFO 2, Ιανουάριος 1980.)

Οι ντόπιοι αντιμετώπισαν ανοιχτόμυαλα και με διάθεση να βοηθήσουν το εγχείρημα. Από τότε που έγινε γνωστό ότι άποικοι προσπαθούν να μάθουν ελληνικά, πολλοί ντόπιοι προσπαθούν να ενισχύσουν το ζήλο τους για μάθηση αποφεύγοντας να χρησιμοποιήσουν τις αγγλικές τους γνώσεις όταν έρχονται σε επαφή μαζί τους. Αλλά οι άποικοι μπορούν αν χρειαστεί να συνεννοηθούν στοιχειωδώς στα ελληνικά, όχι όμως και να συζητήσουν. Συνεπώς, "ζει κανείς έτσι: ο ένας δίπλα στον άλλο, ανταμώνουν όταν κάνουν τα ψώνια τους αλλά γενικά έχουν ελάχιστες σχέσεις". Δεν είναι παράξενο λοιπόν που οι έλληνες μόνο με αβεβαιότητα και περίσκεψη συμμερίζονται το εγχείρημα. Κανείς δεν ξέρει σίγουρα τι γίνεται στο Σαρακήνικο και από τι ζουν εκεί οι άνθρωποι. Επιπλέον, εξωτερικεύεται ένα μίγμα απορίας και θαυμασμού για τις κατοικίες - σκηνές. Οι ντόπιοι πολύ διστακτικά επισκέπτονται το Σαρακήνικο μολονότι υποδέχονται τους ξένους με μεγάλη ευχαρίστηση. Τα παιδιά όμως, έρχονται το καλοκαίρι στην παραλία για να κολυμπήσουν. Απ' την άλλη, οι άποικοι ξέρουν καλά ότι απλά και μόνο η παρουσία τους προξενεί μια βίαιη ρήξη στις συνήθειες του τόπου. Ειδικότερα η παρουσία τους θέτει σε αμφισβήτηση την αντρική κυριαρχία στο καφενείο. Οι γυναίκες του Σαρακήνικου μπορεί να διστάζουν (ακόμα) να πάνε αλλά τελικά πηγαίνουν. Οι μαθητές του ελληνικού σχολείου βαδίζουν στο δρόμο στοιχισμένοι σε γραμμές ανα δυο, ενώ από την άλλη, τα παιδιά του Σαρακήνικου (που μεγαλώνουν ελευθεριακά) δεν φέρονται σαν αγγελούδια, ακόμα και στο Βαθύ. Ο γυμνισμός δεν συμβαδίζει και τόσο με τις ελληνικές αντιλήψεις περί ηθικής και οι άποικοι ενοχλούνται αφόρητα από το κυνήγι και τις τουφεκιές ενάντια στα πουλιά. Αυτές οι αντιθέσεις δεν είναι δυνατόν να μην έχουν συνέπειες. Υπάρχει όμως ελπίδα πως αντί να λειτουργήσουν καταστροφικά, θα μπορέσουν να συμβάλλουν σε μια γόνιμη ανταλλαγή εμπειριών.

Με αυτό το πνεύμα γίνεται μια φορά το χρόνο μια κοινή συνάντη-

ση που προσφέρει και στις δυο πλευρές τη δυνατότητα να συζητήσουν με το γείτονα τα εμφανιζόμενα προβλήματα. Επιπλέον, αναπτύσσονται ολοένα πιο πολλές μορφές συνεργασίας στους διάφορους τομείς εργασίας - λόγου χάρη στην επεξεργασία των ελιών, καθώς και στον τομέα της υγείας: όταν δωρήθηκε στο Βαθύ ένα γερμανικό ασθενοφόρο οι πρώην νοσο-

κόμες οι οποίες ζουν στο Σαρακήνικο εξήγησαν στους έλληνες το χειρισμό διαφόρων οργάνων. Όλες οι εμπορικές ενέργειες στο Σαρακήνικο διέπονται από την αρχή ότι θα πρέπει να αποφεύγεται ο ανταγωνισμός με τους έλληνες γείτονες. Δηλαδή, γίνεται προσπάθεια γι' αμοιβαία εμπιστοσύνη σε οτι αφορά τις σχέσεις του Σαρακήνικου με το περιβάλλον του. Σ' αυτή τη βάση μακροπρόθεσμα είναι δυνατόν να αναπτυχθούν φιλικές σχέσεις ανάμεσα στους διαφορετικούς γείτονες, σχέσεις απ' τις οποίες μπορεί να προκύψει αξιόλογη ώθηση και για τις δυο πλευρές.

ΚΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΑΣΚΟΝΑ

Το όνειρο για μια καλύτερη ζωή δεν έχει πραγματωθεί ακόμα στο Σαρακήνικο. Η υπερκατανάλωση της βιομηχανικής κοινωνίας αντικαταστάθηκε με τη σχετική φτώχια της κοινότητας που βρίσκεται ακόμα στο στάδιο του "γίγνεσθαι". Λείπουν πολλές εγκαταστάσεις οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην πραγμάτωση του αυτό- ανεφοδιασμού μέσα στα όρια του αντικειμενικά εφικτού. Απ' την άλλη οι ατομικές ανάγκες απαιτούν κάποια ικανοποίηση και δεν ανέχονται παραπέρα περιορισμούς προς όφελος του εγχειρήματος. Η επιστροφή στη φειδωλή φύση δεν οδήγησε κατ' ανάγκην στην εγκατάλειψη του αστικού τρόπου ζωής. Η απαίτηση κάθε ατόμου για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του δικαιολογεί και την επιβολή προσωπικών ενδιαφερόντων, όπως ακριβώς και η προσπάθεια για κατανόηση μιας αντίληψης θεωρείται σαν βασική ανάγκη όλων των συμμετεχόντων.

Παρ' όλα αυτά υπάρχει ΚΑΤΙ που ζει, που δύσκολα μπορεί να συλλάβει κανείς, κάτι που είναι δύσκολο να περιγραφεί. ΚΑΤΙ που ζει μέσα απ' τις δυναμικά εκφραζόμενες διαμάχες που αντιμετωπίζουν σοβαρά κάθε ερώτηση ακόμα κι αν με την πρώτη ματιά φαίνεται ότι δεν έχει μεγάλη σημασία. ΚΑΤΙ που ζει μέσα σε μια επίμονη εχθρότητα ενάντια σε βασικές αρχές, αλλά που τόσο συχνά οδηγεί σε λύσεις που εκπλήσσουν. ΚΑΤΙ που ζει μέσα στην εμπειρία ότι το Σαρακήνικο φέρνει στο καθένα μια φάση μελαγχολίας πριν πάρει την απόφαση να μείνει. ΚΑΤΙ που ζει μέσα στις οικογενειακές μορφές συναναστροφής που μαρτυρούν ότι ο καθένας ξέρει τα αδύνατα σημεία του άλλου, αλλά και ότι - μολονότι πού και πού χρησιμοποιούνται για να πληγωθεί κάποιο από τα μέλη - κανένας δεν εγκαταλείπει το σύντροφό του σε μια δύσκολη στιγμή.

Με τη μορφή της πιο βαθιάς παραίτησης επικρατεί στο Σαρακήνικο η πεποίθηση ότι όλα μπορούν να γίνουν καλύτερα. Στον πιο ατομιστικό εγωκεντρισμό κρύβεται η φροντίδα και η προσπάθεια για τη γέννηση μιας ελεύθερης ανθρώπινης κοινωνίας.

Πολλά πράγματα στο Σαρακήνικο θυμίζουν τη χρυσή εποχή του Monte Verita (2) (κοντά στην Ασκόνα) και ενδέχεται το εγχείρημα να είναι καταδικασμένο όπως εκείνο. Κανένας δε μπορεί να εγγυηθεί για την ύπαρξη του Σαρακήνικου μετά από ένα χρόνο. Παρ' όλα αυτά είναι σίγουρο ότι το πείραμα αξίζει τον κόπο. Διδάσκει ακόμα και μέσα από τις ελλείψεις ή τα λάθη του, ότι μπορεί να πραγματωθεί κάτι που θεωρείται ως ανέφικτο. Αυτή διαδικασία μάθησης, στην οποία συμμετέχουν πολλοί, θα ζήσει είτε στο Σαρακήνικο είτε κάπου αλλού. (3)

Παραπομπές:

(1) Η εγκατάσταση biogas παράγει, με πρώτη ύλη οργανικά απορρίμματα, μεθάνιο για θέρμανση, μαγειρέμα και γενική οικιακή χρήση καθώς και οργανικά λιπάσματα για καλλιέργειες. (Σ. τ. Μ.)

(2) Το "Monte Verita" είναι μια ελευθεριακή κοινότητα των αρχών του αιώνα μας που έγινε στη Lago Maggiore κοντά στην Ασκόνα. (Σ. τ. Μ.)

(3) Το κείμενο αυτό γράφτηκε από μιαν επισκέπτρια που έμεινε για ένα διάστημα στο Σαρακήνικο. Εκφράζει όμως την πλειοψηφία των αποίκων και δόθηκε από τους ίδιους για να μεταφραστεί και να δημοσιευτεί στα ελληνικά. Ελπίζουν ότι θα συμβάλλει στη δημιουργία σχέσεων με τους έλληνες ομοϊδεάτες τους. Όποιος θέλει να επισκεφτεί το Σαρακήνικο πρέπει να στείλει γράμμα - καλό είναι να στείλει γραμματόσημο για την απάντηση_ στα Γερμανικά ή στα αγγλικά στη διεύθυνση:
"Oganisationsgruppe", Σαρακήνικο, Βαθύ, Ιθάκη. Οι επισκέπτες πληρώνουν 180 δραχμές την ημέρα και οι άποικοι περιμένουν από αυτούς συμμετοχή και βοήθεια στις καθημερινές εργασίες. (Σ. τ. Μ.)

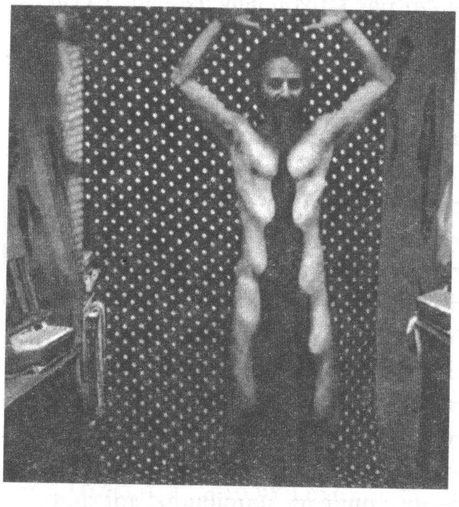
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ο πόλεμος της Βοσνίας, η πολιορκία του Σεράγεβο, η κατάληψη και η ανακατάληψη του Κράινας, το Κοσσυφοπέδιο· στο τέλος του 20ου αιώνα χιλιάδες νεκροί και εκατομμύρια πρόσφυγες διχοτόμησαν την ευρωπαϊκή ήπειρο και τον (εύθραυστο) ιστό μιας γραμμικής πραγματικότητας. Καθώς στον πόλεμο της Βοσνίας και της Κράινας διαδέχτηκε αυτός του Κοσσυφοπεδίου, καθώς αυτά συνέβησαν στην Ευρώπη και όχι στην Αφρική, στο τέλος του 20ου αιώνα και όχι στις αρχές του 19ου, υπάρχει η ανάγκη να τα εντάξουμε σε ένα αναλυτικό πλαίσιο στη μνήμη και στην καθημερινή ζωή. Γιατί μακριά από το να είναι διαμεσολαβημένες εικόνες από την τηλεόραση, γεγονότα που συμβαίνουν "κάπου αλλού", αποτελούν άμεσα στοιχεία των ίδιων κοινωνικών διεργασιών που βιώνουμε και εμείς. Οι κάθε "εμείς", δηλαδή καθολική πραγματικότητα του χώρου και του χρόνου της ζωής.

Διχοτομώντας την ιστορία

Σ' αυτό το πλαίσιο, πρωταρχικά τίθεται ένα ερώτημα: **γιατί;** Γιατί οι χιλιάδες νεκροί και τα εκατομμύρια των προσφύγων; Τι στο διάολο αξίζουν τα βράχια της Βοσνίας ή του Κοσσυφοπεδίου; Ή αντίστοιχα, το Κασμίρ, καθώς, έστω και στιγμιαία, αρνηθήκαμε απέναντι από τον Ρουβικώνα του πυρηνικού εφιάλτη; Γιατί, τελικά, ο πρόεδρος με τον οποίο προσλαμβάνεις την πραγματικότητα, αποκαλύπτει και το σημείο στο οποίο βρίσκεται.

Μια πρώτη εκδοχή της πραγματικότητας είναι η τηλεοπτική. Τα έγχρωμα πλάνα της τηλεόρασης προσφέρουν σε αφθονία έναν ασπρόμαυρο κόσμο. Από τη μια μεριά η δημοκρατία, η ευημερία, η ανάπτυξη, από την άλλη οι δικτατορίες, οι πόλεμοι, οι πρόσφυγες**(1)**. Ο Φουκογιάμα, η απόλυτη τηλεοπτική μετάφραση της ιστορίας και της φιλοσοφίας, δικαιώνεται καθημερινά στα δελτία ειδήσεων. Στο TV χρηματιστήριο αξιών, η Δύση, η Δημοκρατία και η Οικονομία**(2)** -μονοσήμαντα ορισμένες- επιβάλλονται ολοκληρωτικά απέναντι σε κάθε άλλη μορφή της σκέψης, της αντίληψης και της πραγματικότητας. Και για τον τηλεθεατή, ο δυϊσμός του Καλού ή του Κακού δεν μπορεί παρά να έχει ένα μόνο αποτέλεσμα: τη σύγκρουση. Έτσι, τα βράχια του Κοσσυφοπεδίου γίνονται ένα ακόμη πεδίο

διαπάλης ενός αρχέγονου -όσο και ολοκληρωτικού- πολέμου.

Η φρικιαστική περιγραφή του κόσμου δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς να επιβάλλει φαντασιώσεις. Η παραγωγή ενός πρωτόγονου μύθου, όσο και αν μοιάζει προϊόν του Χόλυγουντ, είναι άκρως αποτελεσματική στο βαθμό που κατορθώνει να δημιουργεί συλλογικές ταυτότητες. Κι αυτή τη δυϊστική φαντασιακή αντίληψη της πραγματικότητας μπορεί κανείς να την αναγνωρίσει αβίαστα σε τόσο διαφορετικούς κόσμους, όσο η αμερικάνικη και η ελληνική κοινωνία, και σε τόσο αντιθετικούς, όσο η αλβανική και η σερβική ταυτότητα. Και παρόλο που οι τοπικοί μύθοι είναι ανταγωνιστικοί μεταξύ τους, ο πυρήνας παραμένει ο ίδιος και μπορεί να μεταλλαγεί προς διαφορετικές κατευθύνσεις.

Ήδη στις αράδες αυτού του κειμένου αρχίζει να ξεπροβάλλει ένα κατανοητό γραμμικό σχήμα: έλεγχος του κόσμου, των ανθρώπων, των υλικών πόρων, μέσα από τον έλεγχο της συνείδησης και της εικόνας που έχουν τα άτομα και οι κοινωνίες για τον εαυτό τους. Μια άποψη, ίσως και διαφορετική από κάποιες άλλες, που όμως δεν κατορθώνει τελικά παρά να γεμίζει τον κόσμο με γραμμές ανάμεσα σε πιθανά αίτια και πιθανά αποτελέσματα.

Κι όμως, το ίδιο καταραμένο ερώτημα είναι πάντα υπαρκτό: τι στο διάολο αξίζουν τα βράχια της Βοσνίας και του Κοσσυφοπεδίου; Και τελικά, μήπως η ιστορία είναι διαφορετική από τις θεωρίες που την περιγράφουν;

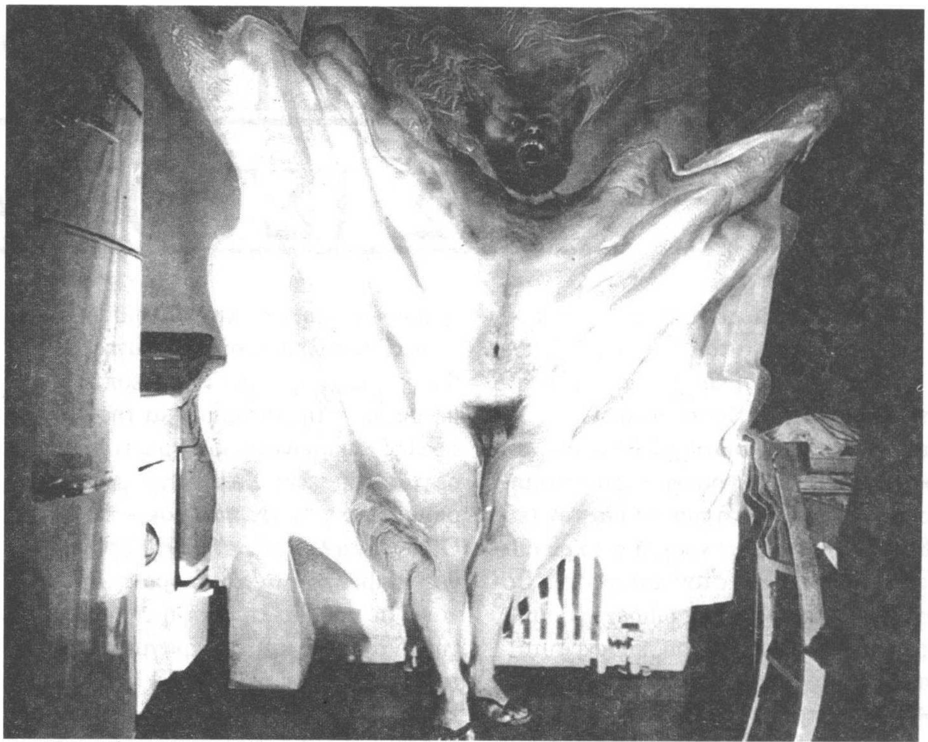
Απόπειρα 1η : Ξεδιπλώνοντας έναν χάρτη...

Μια πρώτη απάντηση αποτελεί η μανιασμένη αναζήτηση γεωλογικών χαρτών. Κοιτάσματα νικελίου, καδμίου, μαγνησίου και σχεδόν κάθε ορυκτού στοιχείου του περιοδικού πίνακα της χημείας επιστρατεύονται για να αιτιολογήσουν τις ανατροπές του γεωπολιτικού χάρτη. Παράγοντας μια αντίληψη της ιστορίας που, ενώ είναι μερικά επαρκής για το Ζαΐρ ή τον Περσικό, είναι καθολικά ανεπαρκής για το Κοσσυφοπέδιο και τελείως ανυπόστατη για τη Βοσνία (ή τη Ρουάντα).

Μια αντίστοιχη θεώρηση, αντικαθιστά τον γεωλογικό με τον γεωπολιτικό χάρτη. Διαλέγει επιλεκτικά κάθε σημείο κρίσης και το αναγορεύ ει σε ζω-

τικό για τον έλεγχο εμπορικών δρόμων ή παρακείμενων καπιταλιστικών αγορών. Κι αν η γεωλογική ανάγνωση της ιστορίας τείνει να ξεχνάει ότι ορυκτά ή μεταλλεύματα υπάρχουν σχεδόν παντού**(3)**, η γεωπολιτική εκδοχή της δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει ότι κάθε σημείο του πλανήτη βρίσκεται ανάμεσα σε δύο άλλα.

Κάθε αιτία που ανάγει τον πόλεμο σε απλοϊκά υλικά αίτια, τον αποξενώνει από τις κοινωνικές του αιτίες, τους δομικούς κοινωνικούς ανασχηματισμούς της εποχής μας. Και τελικά, ίσως η ιστορία να μην μπορεί να ερμηνευτεί αποτελεσματικά με τα μαθήματα γεωγραφίας του Δημοτικού.

Απόπειρα 2η : η (τι άλλο) παγκοσμιοποίηση...

Είναι προφανώς η δημοφιλέστερη ιδέα της εποχής μας. Με δύο λόγια (αν είναι δυνατόν) σημαίνει την αποδέσμευση της κίνησης των εμπορευμάτων και του κεφαλαίου από περιοριστικούς φραγμούς, την απεξάρτηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος από το κράτος, τη γιγάντωση των μεγάλων εταιρειών σε ομίλους πλανητικής έκτασης, τη μαζική δημιουργία καινούριων πολυεθνικών, την άνοδο μιας νέας υπερ-αστικής τάξης. Αν υπάρχει μία κεντρική ιδέα, αυτή είναι ότι οδεύουμε προς ένα καινούριο στάδιο του καπιταλισμού και ότι το εθνικό κράτος οδηγείται προς εξαφάνιση, με την ένταξή του σε υπερεθνικούς πολιτικούς οργανισμούς (όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση), ακολουθώντας την μετεξέλιξη της οικονομίας (και όχι απλά της παραγωγικής διαδικασίας).

Και καλά όλα αυτά, τι σχέση έχουν όμως με εκείνα τα βράχια στη Βοσνία και στο Κοσσυφοπέδιο; Γιατί η εργαλειακή χρήση της έννοιας της παγκοσμιοποίησης προϋποθέτει την υπαγωγή των πολιτικών και κοινωνικών διεργασιών στη σφαίρα της οικονομίας. Επιπλέον, πρέπει να υπάρχει ένα οικονομικό αποτέλεσμα από τη διεξαγωγή ενός πολέμου. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι προκηρύξεις των αρχών της δεκαετίας του '90 αιτιολογούσαν τον πόλεμο στη Βοσνία σαν αποτέλεσμα της σύγκρουσης της αμερικάνικης με την γερμανική σφαίρα επιρροής για τον έλεγχο των καινούριων αγορών. Εννιά χρόνια μετά, τι αγορά αντιπροσωπεύει η Βοσνία;

Ίσως με βάση τη διάψευση των τότε αντιλήψεως, τα κείμενα που κυκλοφόρησαν για το Κοσσυφοπέδιο εστίασαν περισσότερο στην ανάγκη των κυρίαρχων του πλανήτη να επιβάλλουν μια παγκόσμια ηγεμονία. Ένας τέτοιος στόχος όμως είναι κάπως ασαφής, αν όχι σχεδόν μεταφυσικός. Γιατί αν η Βοσνία ή το Κοσσυφοπέδιο αντιπροσωπεύουν κάποιον ορθολογικό τακτικό στόχο, ενταγμένο σε κάποιο στρατηγικό σχεδιασμό, μάλλον θα πρέπει να περιμένουμε απειράριθμους πολέμους της Δύσης στα χρόνια που έρχονται. Το αδύναμο σημείο μιας τέτοιας θεώρησης είναι ότι αμφισβητεί τη δύναμη επιβολής του καπιταλισμού στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πεδίο, χρησιμοποιώντας την παγκοσμιοποίηση σαν μια έννοια που παράγει αποτελέσματα αντιφατικά με τον εαυτό της.

Η ιστορία μιας θεωρίας της σύγχυσης

Πριν δώσουμε βάση στη δυνατότητα τη δικιά μας ή των άλλων για μια ερμηνεία του κόσμου που ζούμε, ας αναλογιστούμε τα λάθη που έγιναν. Ένα πρώτο είναι η επίκληση του ιμπεριαλισμού. Η παγκοσμιοποίηση, αποδεσμεύοντας τον καπιταλισμό από τα εθνικά του κέντρα, οργανώνει με διαφορετικά κριτήρια τη διαίρεση του κόσμου· αναιρεί δηλαδή τη μαρξιστική ιδέα του ιμπεριαλισμού. Ένα δεύτερο είναι η επίκληση της εθνικής αυτοδιάθεσης σε μια εποχή που το εθνικό κράτος διανύει το τελευταίο του ιστορικό στάδιο.

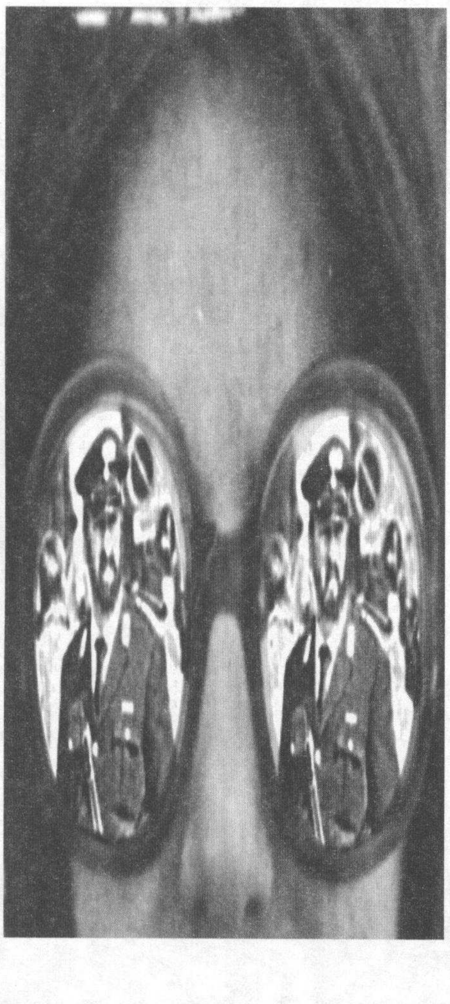
Τα όσα ακολουθούν είναι λάθη αποπροσανατολισμού. Η συμπαράταξη με το Ιράκ στον πόλεμο του Περσικού, η ταύτιση της άκρας δεξιάς με την άκρα αριστερά στην πρόσφατη σύλληψη του Οτσαλάν**(4)**, η επίκληση πατριωτικών μετόπων σημαίνουν απλά ότι ο παλιός κόσμος προσπαθεί να ερμηνεύσει με τα δικά του μεθοδολογικά κριτήρια τον καινούριο. Η εμμονή της παντογνωσίας είναι εμμονή της πολιτικής επιβολής· γεννήθηκε στο πεδίο της ήττας των κοινωνικών κινημάτων και προέρχεται από τις μαρξιστικές καταβολές τους.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, η ανάδυση μιας θεωρίας της σύγχυσης είναι εμφανής. Η επίκληση της παγκοσμιοποίησης ταυτόχρονα με παραδοσιακά μαρξιστικά κριτήρια (υπαρκτά και στον αντιεξουσι ατικό χώρο), παρόλο που παράγει αστεία αποτελέσματα, α-

ποκαλύπτει και την κοινή τους βάση: την κεντρικότητα της οικονομίας. Και εδώ αρθρώνονται οι ίδιες ενστάσεις όπως και προηγουμένως. Ο πόλεμος είναι υπερβολικά σύνθετο πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό φαινόμενο για να χωρέσει στα καλούπια μιας οικονομετρικής λογικής. Και τελικά παραμένει το ίδιο ερώτημα: τι στο διάολο αξίζουν τα βράχια του Κοσσυφοπεδίου και της Βοσνίας;

Μια παρένθεση...

Ο πόλεμος στα Βαλκάνια έχει ερμηνευτεί εν μέρει αρκετά καλά. Η κατάρρευση της Ανατολικής Ευρώπης δημιούργησε το απαραίτητο ιστορικό κενό για την ανάδειξη των ενδοεξοϋστραστικών ανταγωνισμών στο εσωτερικό της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Η χώρα τεμαχίστηκε από τις πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις που μάχονταν για την εξουσία, καθώς η διοικητική, η στρατιωτική και η παραγωγική μηχανή δεν ταυτίζονταν. Η νομιμοποίηση αυτής της διαδικασίας

στο πεδίο της κοινωνίας στηρίχτηκε στην καλλιέργεια του εθνικισμού, πράγμα σχετικά εύκολο μετά την ήττα των κοινωνικών πειραμάτων αυτοδιαχείρισης και των εργατικών απεργιών της δεκαετίας του '70 και του '80. Ο εθνικισμός έγινε έτσι το πρόσφορο πεδίο για να εκφραστεί η αυξανόμενη κοινωνική δυσαρέσκεια από την οικονομική ύφεση. Ο πόλεμος έγινε αναπόφευκτος (;).

Αν υπάρχει όμως ένα αναλυτικό πλαίσιο που να επεξηγεί τη δημιουργία των αντίπαλων στρατοπέδων που προκάλεσαν την ανάφλεξη του πολέμου στα Βαλκάνια, αυτό δεν εξηγεί την εμπλοκή της Δύσης ούτε στη Βοσνία, ούτε στο Κοσσυφοπέδιο.

Τα γεωπολιτικά αποτελέσματα είναι πολύ συχνά και θα μπορούσαν να επιτευχθούν -έστω και σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα- με την άσκηση οικονομικής και πολιτικής πίεσης στις χώρες της περιοχής. Τα δε οικονομικά αποτελέσματα -οι περίφημες βαλκανικές αγορές- είναι απλά ανύπαρκτα. Δεν χρειαζόταν ένας πόλεμος για να επιβεβαιωθεί η ηγεμονία της Δύσης στα Βαλκάνια. Κι αν κανείς επιμένει να επιχειρηματολογήσει πάνω σ' αυτό, ας επιχειρήσει να το κάνει για την αντίστοιχη περίπτωση της Σομαλίας.

... για έναν επίλογο για μια θεωρία της εξουσίας

Αν η ιστορία μπορούσε να ερμηνευτεί αποκλειστικά με υλικά αίτια, θα ήταν και απόλυτα προβλέψιμη. Αυτό που λείπει στην ιστορική ανάγνωση δεν είναι ένα αφηρημένο βαλονταριστικό πεδίο, αλλά η παρανοϊκή δύναμη της εξουσίας. Η υλική βάση της ιστορίας ανατρέπεται διαρκώς από την παράνοια της εξουσίας για καθολικό έλεγχο. Γιατί, αν και η εξουσία αντιπροσωπεύει μια υλική δύναμη, η θέληση για εξουσία έχει σε μεγάλο βαθμό μη υλική βάση. Και ειδικά σε εποχές τόσο έντονων μεταβολών όσο η σημερινή, η εξουσία στην αγωνία της ανακατεύει τον κόσμο με μη λογικό -και μη προβλέψιμο- τρόπο.

Ο αναρχισμός επιχείρησε να επανερμηνεύσει τον κόσμο εισάγοντας την έννοια της εξουσίας στη διαλεκτική του. Το έκανε όμως με έναν ατελή τρόπο. Πρώτ' απ' όλα, γιατί δεν μπόρεσε να ενσωματώσει ολοκληρωτικά μια θεωρία της ψυχολογίας και της κοινωνικής ψυχολογίας στο εσωτερικό του. Και δεύτερον, γιατί στην προσπάθειά του να ολοκληρωθεί ως θεωρία, συγκρούεται με την αντιεξουσιαστική πολυπλοκότητα ενός κόσμου ελευθερίας.

... τελικά δηλαδή τα κείμενα αυτού του περιοδικού ίσως έχουν μεγαλύτερη σχέση με τα άμεσα γεγονότα που συμβαίνουν γύρω μας, απ' ότι φαίνεται με μια πρώτη ανάγνωση...

Μ.Κ.

Σημειώσεις

(1) Το Καλό έχει μόνο μία εκδοχή, γι' αυτό και παίρνει μόνο ενικό αριθμό, σε αντίθεση με τις απειράριθμες εκδοχές του Κακού. Μια απαραίτητη διευκρίνιση, καθώς στην τηλεοπτική γλώσσα, κάθε σύγκρουση -πολιτική, κοινωνική, οικονομική- μεταφράζεται σε σύγκρουση πολιτισμών.

(2) Στο Λεξιλόγιο της νέας εποχής, οι φορτισμένες ιστορικά έννοιες, όπως ο καπιταλισμός, έπρεπε ν' αντικατασταθούν με ουδέτερες και πιο κεντρικές. Η αντικατάσταση του καπιταλισμού από τις έννοιες της οικονομίας και της ανάπτυξης διαμορφώνει αυτόματα ένα πλαίσιο ιδεών στο οποίο καμμιά αντίρρηση δεν είναι πειστική. Η Νέα Ομιλία που φαντάστηκε ο Όργουελ στο "1984" επιτελούσε ακριβώς αυτή τη λειτουργία. Έτσι η εξουσία έχει κατορθώσει να δώσει ένα διπλό αποφασιστικό χτύπημα. Αρχικά αλώνει τον δημόσιο χώρο (τον χώρο δηλαδή στον οποίο συναντιούνται οι άνθρωποι, οι μύθοι τους, οι παραδόσεις τους, οι εμπειρίες τους και που ζυμώνονται οι ιδέες) με την απόλυτη επικράτηση της τηλεοπτικής εικόνας. Και έπειτα, οργανώνει το λόγο του καινούργιου δημόσιου χώρου, έτσι ώστε να υπάρχει ένας και μόνος αυτοτροφοδοτούμενος βρόγχος σκέψης.

(3) Επιπλέον, η μακροχρόνια τάση της τιμής των πρώτων υλών είναι έντονα καθοδική. Η προσφορά από την Αφρική, τη Σιβηρία και την Κίνα έχει διαμορφώσει πολύ χαμηλές τιμές. Η πρόσφατη ανατίμηση του πετρελαίου είναι προϊόν πολιτικής απόφασης.

(4) Τυπική αποτελούσε, για ένα μεγάλο μέρος των εντύπων και των προκηρύξεων της άκρας αριστεράς, η επίκληση της "προδοσίας".

ΛΙΟΥΙΣ ΜΑΜΦΟΡΝΤ
Η ιστορία των ουτοπιών
εκδ. Νησίδες

Ο Λιούις Μάμφορντ, ένας σημαντικός όσο και παραμελημένος στοχαστής του αιώνα μας, επηρέασε την εξέλιξη αρκετών ρευμάτων της δυτικής σκέψης. Στα έργα του ο Μάμφορντ ασχολείται με ζητήματα που άπτονται του χώρου της επιστήμης, της ιστορίας, της τέχνης, της ανθρωπολογίας, της τεχνικής, εμβαθύνοντας σε εκείνες τις πτυχές που επιδρούν στο ανθρώπινο πεπρωμένο και συνθέτουν το σύγχρονο πολιτισμό. Εξετάζει διεξοδικά, σε όλες της τις περιόδους, τις διαφορετικές όψεις της ανθρώπινης ανάπτυξης, τις αρετές και τις παρενέργειές της, αξιολογώντας τες ως ένα ενιαίο σύνολο και προτείνοντας έναν έλλογο μετασχηματισμό του ανθρώπου και της κοινωνίας. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συνεισφορά του στη μελέτη και κριτική της τεχνολογίας.

Στην Ελλάδα έχουν εκδοθεί τα βιβλία του: Η προσωπικότητα στην ιστορία, Ο μύθος της μηχανής (εκδ. Ύψιλον), Τέχνη και τεχνική, Η ιστορία των ουτοπιών, Οι μεταμορφώσεις του ανθρώπου, Η φωτιά του Προμηθέα - κριτικά κείμενα για το σύγχρονο τεχνικό πολιτισμό (συλλογή κειμένων, μεταξύ άλλων και του Ελλίλ και Σβαρτς, εκδ. Νησίδες).

Στο περί ου ο λόγος βιβλίο, ο Λ. Μάμφορντ -με την οξυδέρκεια και την ενάργεια που τον διακρίνει- πραγματεύεται τις ιστορικές ουτοπίες ως όραμα ενός κόσμου αναμορφωμένου με βάση ένα ευρύτερο ανθρώπινο σχέδιο. Η κεντρική ιδέα πάνω στην οποία δομείται το βιβλίο είναι η παράσταση της ουτοπίας ως ενσάρκωσης των ανθρώπινων πόθων και προσδοκιών, και η ενεργός της συμβολή στη διαμόρφωση της πραγματικότητας.

Όπως σημειώνει ο συγγραφέας: Πρέπει να βγάλουμε από το μυαλό μας τη μεγάλη απόσταση και την αυστηρότητα όταν ξεκινούμε να εξερευνήσουμε τις ιδεατές κοινοπολιτείες, όπως τις απεικόνισαν ορισμένα από τα πιο έξοχα μυαλά του παρελθόντος. Τα ιδεώδη μας δεν είναι κάτι που μπορούμε να το διαχωρίσουμε από τα κύρια γεγονότα της ύπαρξής μας, όπως οι γιαγιάδες μας τοποθετούσαν το ψυχρό, άχαρο και συνήθως πληκτικό σαλόνι μακριά από τα καθημερινά δωμάτια του σπιτιού απεναντίας, τα πράγματα που ονειρευόμαστε, τείνουν συνειδητά ή ασύνειδα να εξελίσσονται στα πρότυπα της καθημερινής μας ζωής. Οι ουτοπίες μας είναι εξίσου ανθρώπινες, ζεστές και τερπνές με τον εξωτερικό κόσμο στον οποίο γεννηθήκαμε. [...] Δεν χρειάζεται να εγκαταλείψουμε τον πραγματικό κόσμο για να μπούμε σε αυτούς τους πραγματοποιήσιμους κόσμους γιατί πάντα οι δεύτεροι ξεπηδούν από τους πρώτους.

Οι ουτοπίες, σύμφωνα με τον Μάμφορντ, είναι δύο τύπων: ουτοπίες φυγής και ουτοπίες ανασυγκρότησης. Όπως γράφει και ο ίδιος: Οι πρώτες αφήνουν τον εξωτερικό κόσμο ως έχει οι δεύτερες

επιδιώκουν να τον αλλάξουν, έτσι ώστε οι άνθρωποι να έχουν επαφές μαζί του με τους δικούς τους όρους.

Ο Μάμφορντ, στην περιήγησή του στον κόσμο των ουτοπιών, εντρυφεί κυρίως στο δεύτερο τύπο, που, σε αντίθεση με τον πρώτο, εσωστρεφή, τρόπο σκέψης, υπολογίζει εξίσου και τις θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την οικοδόμηση της ιδανικής κοινοπολιτείας.

Ο συγγραφέας δεν υπερτονίζει το κοινωνικό-ιστορικό περιβάλλον μέσα στο οποίο έγραψε ο κάθε ουτοπικός, χωρίς όμως και να το αγνοεί, αλλά υπογραμμίζει την αντιστοιχία στα μονοπάτια που ακολούθησαν και στους στόχους που προέταξαν μέσα από την εξιστόρηση του κόσμου των ουτοπιών. Παράλληλα καταδεικνύει, όπου αυτή είναι ευδιάκριτη, την αμοιβαία επίδραση των κλασικών ουτοπιών και εξετάζει επιμελώς το γενικό πλαίσιο κάθε ιδεώδους κοινοπολιτείας, όπως απεικονίζεται στις διαφορετικές ουτοπίες, την οικονομική ζωή, την κοινωνική διαστρωμάτωση, το δίκτυο των σχέσεων, το εύρος των αξιών, τη θέση που κατέχουν σε αυτήν οι τέχνες και η επιστήμη. Στην επισκόπηση των ουτοπιών ο Μάμφορντ διαβαίνει όλες τις περισσότερο ή λιγότερο γνωστές ουτοπίες του δυτικοευρωπαϊκού κόσμου, με αφετηριακό σημείο την αρχαιοελληνική Πολιτεία του Πλάτωνα, συνεχίζοντας με την Ουτοπία του Τόμας Μορ, τις αναγεννησιακές ουτοπίες, την Πολιτεία του Ήλιου του Καμπανέλα, καταλήγοντας στις βιομηχανικές ουτοπίες του 19ου αιώνα. Ο Μάμφορντ επισημαίνει πως, με την εξαίρεση του Φουριέ, του Γουίλιαμ Μόρις και λίγων ίσως άλλων ουτοπικών, οι ιδεατοί κόσμοι του 19ου αιώνα υπήρξαν εξ ολοκλήρου υποταγμένοι στους σκοπούς της δίχως όρια επέκτασης και ποσοτικοποίησης όπως ενσαρκώθηκαν στο μηχανικό σύστημα, χωρίς να υποβάλλουν σε κριτική τους ίδιους τους επιδιωκόμενους σκοπούς. Οι ουτοπίες μετά την Αναγέννηση υπήρξαν, ως ένα βαθμό, επιτυχημένες προγνώσεις των υπαρχουσών διαδικασιών του σύγχρονου πολιτισμού. Στόχος μας, προκειμένου να εξέλθουμε από το παρόν αδιέξοδο, πρέπει να είναι, σύμφωνα με τον Μάμφορντ, μια ριζικά διαφορετική οργάνωση του κόσμου με έναν συνακόλουθο αναπροσανατολισμό της επιστήμης και της τεχνικής στους ανθρώπινους γνώμονες.

Αν πρέπει να σταματήσει αυτή η αποσύνθεση του δυτικού πολιτισμού το πρώτο βήμα για την ανασυγκρότηση είναι να ανακαινίσουμε τον εσωτερικό μας κόσμο και να βάλουμε καινούρια θεμέλια στη γνώση και τις προβολές μας. Το πρόβλημα της πραγμάτωσης των δυνητικών δυνάμεων της κοινότητας δεν είναι απλώς ζήτημα οικονομίας, ευγονικής ή ηθικής, όπως τόνισαν οι διάφοροι εξειδικευμένοι στοχαστές και οι πολιτικοί τους οπαδοί. Αν θέλουμε να κτίσουμε γνήσιες ευτοπίες, πρέπει να επανεξετάσουμε τα είδωλα που θα μας βοηθήσουν να ανασυγκροτήσουμε το περιβάλλον μας. Έτσι είμαστε υποχρεωμένοι να συλλογιστούμε τη θέση της επιστήμης και της τέχνης στην κοινωνική μας ζωή και να εξετάσουμε τι πρέπει να κάνουν για να καταφέρουν να επηρεάσουν πιο συγκεκριμένα τη βελτίωση της ανθρώπινης κατάστασης.

Διονύσης Παπαδουκάκης